

T.C.

NIĞDE ÜNİVERSİTESİ

147891

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK DİLİ BİLİM DALI

147891

**PEYAMİ SAFA'NIN "SÖZDE KIZLAR"
ADLI ESERİ ÜZERİNE CÜMLE (SENTAKS)
ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Muzaffer AKKUŞ

Hazırlayan

Ayşe Bürke KOLUKISA

NIĞDE-2004

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Ayşe Bürke KOLUKISA'nın tezi jüri tarafından kabul edilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

ÖZET

Bu çalışmada, Peyami Safa'nın "Sözde Kızlar" adlı eserinden hareketle Türkiye Türkçe'sinin cümle bilgisi (sentaksı) mukayeseli olarak incelenmiştir. "Kelime grupları ve cümleler" hakkında çeşitli yazarların değerlendirmeleri de göz önünde bulundurularak sistematik bilgiler verilmiştir.

Yapmış olduğumuz araştırmada kelime gruplarının isimlendirilmesi ve çeşitleri konusunda farklı görüşlerin olduğunu tesbit ettik. İsimlendirmede "kelime grubu, belirtme öbeği, belirtme grubu, takımlar" gibi isimler kullanıldığı görülmektedir. Bu görüşler, kelime gruplarının yapı, mana ve kullanım bakımından bir bütün olduğu, en az iki kelimedenden oluştuğu, grubu oluşturan kelimelerin birbirlerinin manalarını bütünlediği, bu nedenle cümle içerisinde tek kelime gibi değerlendirildikleri hususunda birleşmektedirler. Kelime gruplarının çeşitleri hususunda ise, farklılıklar görülmektedir. Bu çalışmada, kelime gruplarını 15 başlık altında toplayarak, örneklerle açıklamaya çalıştık.

Cümle, cümlenin ögeleri ve türleri araştırmacıların görüşleriyle birlikte verilerek, örneklerle pekiştirilmiştir. Yazarların cümle türlerini incelemelerinde de bazı farklılıklar ve tutarsızlıklar görülmektedir. Cümlenin tarifinde birleştikleri ve hüküm bildiren en büyük kelime grubu olduğunu kabul ettikleri görülmektedir. Anlamlarına ve yapılarına göre cümlelerin incelenmesinde de bazı farklılıklar vardır. Birleşik cümlenin tarif ve sınıflandırılmasında araştırmacılar arasında bir takım farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Bu farklılıklar ilerde ilgili bölümlerde ele alınarak teker teker izah edilmiştir. Metinden 50 cümle seçilerek tahlil edilmiştir.

SUMMARY

In this thesis Türkiye turkish sentence information syntax has been examined with using Peyami Safa's "Sözde Kızlar" production by comparison. Systematic informations has been given from different authors' evaluations about "word groups and sentences".

In our examination we found different opinions about word group's namings and species. In naming we saw different names such as "word group, determining group, teams". These opinions have been agreed that word groups are a whole by structure and usage, existed by at least two words, the words that existing the sentences complete each others' meanings and evaluated as a single word in a sentence. In this study we grouped word groups at 15 titles and try to explain them with examples.

Sentence, sentence groups and species has been given with the opinions of researchers and intensified with examples. We saw differences and inconsistency in different authors' examinations about sentence species. They are agreed in explanation of sentence and the biggest word group that rules. There are differences about examination of sentences by meanings and structures. Also there are differences about examination and involved chapters one by one. 50 sentence are selected from the production and analysed.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	
PEYAMİ SAFA'NIN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ... 1	
I. KELİME GRUPLARI	4
A. KELİME GRUPLARI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER	5
B. TÜRKÇEDEKİ KELİME GRUPLARI	11
1. TEKRAR GRUBU (İKİLEMELER)	11
a. Aynen Tekrarlar	11
b. Eş Anlamlı Tekrarlar	12
c. Zıt Anlamlı Tekrarlar	12
d. İlaveli Tekrarlar	12
2. BAĞLAMA GRUPLARI	13
3. SIFAT TAMLAMALARI	14
4. İYELİK GRUBU ve İSİM TAMLAMALARI	15
5. AİTLİK GRUBU	17
6. BİRLEŞİK İSİMLER	17
7. BİRLEŞİK FİLLER	18
a. İsimle yapılan birleşik fiiller	18
b. Fiille yapılan birleşik fiiller	19
8. ÜNVAN GRUPLARI	20
9. ÜNLEM GRUPLARI	21
10. SAYI GRUPLARI	21
11. EDAT GRUPLARI	22
12. KISALTMA GRUPLARI	23
a. İsnat Grubu	23
b. İlgî (Genitif) Grubu	23
c. Yönelme / Yaklaşma (Datif) Grubu	24
d. Bulunma (Lokatif) Grubu	24
e. Uzaklaşma (Ablatif) Grubu	24
f. Yapma (Akkuzatif) Grubu	25
13. İSİM-FİİL GRUBU	25
14. SIFAT-FİİL (PARTİSİP) GRUPLARI	26
15. ZARF-FİİL (GERUNDİUM) GRUPLARI	26
II. CÜMLE	28
A. CÜMLENİN ÖGELERİ	29
1. YÜKLEM (FİİL)	29
2. ÖZNE (FAİL)	31
3. NESNE	33
4. DOLAYLI TÜMLEÇ (YER TAMLAYICISI)	35
5. ZARF VE ZARF TÜMLECİ	37

6. CÜMLE DIŞI UNSURLAR.....	39
B. CÜMLE TÜRLERİ.....	40
1. UNSURLARIN SIRALANIŞINA GÖRE CÜMLELER.....	42
a. Kurallı (Düz) Cümleler.....	42
b. Devrik Cümleler.....	43
2. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER.....	44
a. Olumlu Cümleler.....	44
b. Olumsuz Cümleler.....	45
c. Soru Cümleleri.....	47
3. YÜKLEMLERİNE GÖRE CÜMLELER.....	48
a. İsim (Ad) Cümleleri.....	48
b. Fiil (Eylem) Cümleleri.....	50
4. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER.....	51
a. Basit Cümle.....	59
b. Birleşik Cümleler.....	61
1. Şartlı Birleşik Cümle.....	61
2. Ki'li Birleşik Cümle.....	62
3. İç İçe Birleşik Cümle.....	65
c. Sıralı Cümle.....	66
d. Bağlı Cümle.....	68
III. CÜMLE TAHLİLLERİ.....	70
SONUÇ.....	111
KAYNAKLAR.....	113

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.'siz n.	: Belirtisiz nesne
b.'li n.	: Belirtili nesne
G. Özne	: Gizli zne
c.d.u.	: Cümle dışı unsur
d.t.	: Dolaylı tümleç
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDAY	: Türk Dili AraŐtırma Yıllığı
Yay.	: Yayınları
z.t.	: Zarf tümleci

ÖNSÖZ

Dil, insanlar arasında en güçlü iletişim aracı; duygu, düşünce ve hayalin yansıtıldığı güzel bir aynadır. Maddî ve manevî değerlerin kuşaktan kuşağa taşıyıcısıdır.

Göktürk Hakamı Bilge Kağan, Orhun Yazıtlarında (732) “Türk milleti dilini yitirirse, yabancı milletlere tutsak olur.”diyerek dilin bir milletin hayatındaki önemine vurgu yapmıştır. Bir millet için hayati öneme sahip olan dilimize sahip çıkmamız gerekmektedir.

“Türkçe’nin derinliklerine dalınca, gözlerime on sekiz bin evrenden daha yüksek bir evren göründü.” diyen Ali Şir Nevai, Türk Dili’nin her türlü bilim, sanat, kültür ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir anlatım yeteneğine ve söz kudretine sahip olduğunu çok güzel ifade etmiştir.

Cümleleri, sözcük gruplarını yapıları bakımından inceleyen bilim dalına sentaks (cümle bilgisi) denir. Türkçe’nin sentaksı üzerinde yapılan çalışmalarda, birkaç kaynak eserin dışında metod birliği bulunmamaktadır.

Türkçe’nin sentaksı üzerinde yapılacak araştırmalar, Türk milletinin duygu ve düşüncelerinin daha iyi ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Bu çalışmada, “kelime grupları ve cümleler” hakkında çeşitli yazarların değerlendirmeleri verilerek mukayeseli sentaks incelemesi yapılmıştır. Peyami Safa’nın “Sözde Kızlar” adlı eserinden hareketle sistematik bilgiler verilmiş, cümle tahlilleri incelenmiş ve ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmayı yaparken karşılaştığım güçlüklerin giderilmesinde ilgi ve desteğini gördüğüm hocam Yrd. Doç. Dr. Muzaffer Akkuş’a teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

PEYAMİ SAFA'NIN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Peyami Safa 1899'da İstanbul'da doğdu. Şair İsmail Safa'nın oğludur. Babasının sürgün gittiği Sivas'ta ölümünden sonra çok acı ve güç şartlar altında kalan Peyami, 13 yaşında Posta Telgraf Nezaretinde çalışmaya başlar. Düzgün ve klasik bir tahsil görmemekle beraber, kendisini çok iyi yetiştirmiş, 1914 ve 1918 yılları arasında öğretmenlik, 1918 ve 1961 arasında gazetecilik yapmıştır. "Yirminci Asır" adlı bir akşam gazetesi de çıkarmıştır.

Bu gazetede 1919'da imzasız olarak "Asrın hikâyeleri" başlıklı hikâyelerini yayınladı, Kültür Haftası (21 sayı, 15 Ocak-3 Haziran 1936) ve Türk Düşüncesi (63 sayı, 1953-1960) adlarında iki de dergi çıkarır. Tasvîr-i Efkâr, Cumhuriyet, Milliyet, Tercüman, Son Havadis gibi gazetelerde yazılar yazar. Oğlunu askerliğini yaptığı sırada kaybetmesi Peyami Safa'yı çok sarsar. Bu olaydan birkaç ay sonra Havadis Gazetesi'nin baş yazarı iken 15 Haziran 1961'de İstanbul'da ölür.

Peyami Safa halk için yazdığı romanlarını "Server Bedi" adıyla yayınlar. 80 kadar olan bu eserler arasında; Cumbadan Rumbaya (1936) romanıyla, Cingöz Recai polis hikâyeleri dizisi en ünlüleridir. Peyami Safa'nın fıkra ve makalelerinde sağlam bir mantık dokusu ve inandırıcılık görülür. Romanlarında olaydan çok tahlile önem vermiştir. Toplumumuzdaki ahlâk çöküntüsünü, medeniyetin yarattığı bocalamayı, nesiller ve sosyal çevreler arasındaki çatışmayı da dile getirir. Zıt kavramları, duygu ve düşünce tezadını da ustaca işler.

Peyami Safa, sanat ve tefekkürün at başı gittiği bir idraktır; sanatının içinde tefekkürünü, tefekkürünün içinde sanatını eritmiştir. Ama Peyami Safa denince akla romancılığı gelir.

Kısa fasılalarla hem kocasını, hem de çocuğunu kaybeden bir kadının hıçkırıkları arasında kendini bulmaya çalışan bir annenin yanında yetişen Peyami, belki de bütün kitaplarını dolduran ‘Bir facia beklemek vehmi’ ve yaklaşan her ayak sesinden bir tehlike sezme korkusuyla hayatına yön vermeye çalışmıştır. İşte bunlar, romanlarında psikolojik atmosferin esmesine sebep olmuşlardır. Bu da ancak tahlille mümkündür. Dolayısıyla romanımıza tahlilin Peyami Safa ile girmesinin sebebi içerisinde bulunduğu psikolojik yapıdır.

Peyami Safa’nın çocuk denecek yaşta ailesinin geçim derdiyle boğuşması, yine o dönemde yıllarını hastane kapılarında geçirmesi, olgunlaşması ve hayatı tanıması yönünden çok önemlidir. İnsanın bildiği, yaşadığı konuyu yazması başka, hayal ederek bir konuyu yazması başkadır. Yakasına yapışan rahatsızlık yıllarca onu hastane kapılarında sürüklemeseydi, bir şaheser olan “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu”nu beklide yazamazdı.

İlk edebi şöhretini “Sözde Kızlar” romanı ile sağlar. Eserlerinin büyük kısmını “Server Bedî” imzasıyla neşretmiş, ancak daha üstün gördüğü eserlerine haklı olarak kendi hakiki imzasını koymuştur. Son eserleri kuvvetli ruh tahlilleri ve cemiyet görüşleriyle yüksek bir edebî değere sahiptir.¹

Mütareke döneminin bunalımlı günlerinde, babasını aramak amacıyla İstanbul'a gelen bir genç kızın macerası çerçevesinde, yüksek tabakanın içinde bulunduğu ahlaki çöküşü ele alır. Peyami Safa'nın ilk romanlarından biridir. Yazılışı eski olmakla beraber, konu günümüzde de tazeliğini korumaktadır. Bugünün kızlarını, onları mesud yahut bedbaht edebilecek hususları birer ibret levhası şeklinde yansıtmaktadır.

İşte bu çalışmada Safa’nın Sözde Kızlar eserinden örnekler verilerek. Türkiye Türkçe’sinin cümle bilgisi (sentaksı) mukayeseli olarak değerlendirilmektedir.

Romanları: Gençliğimiz Gençliğimiz (1922), Şimşek (1923), Sözde Kızlar (1923), Mahşer (1924), Bir Akşamdı (1924), Süngülerin Gölgesinde (1924), Bir

¹ BANARLI, Nihat: **Resimli Türk Edebiyat Tarihi**, İstanbul, 1998, s. 1242.

Genç Kız Kalbinin Cürmü (1925), Canan (1925), Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (1930), Fatih-Harbiye (1931), Atilla (1931), Bir Tereddüdün Romanı (1933), Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949), Yalnızız (1951), Biz İnsanlar (1959)

Hikayeleri: Hikayeler (Halil Açıkğöz derledi, 1980)

Oyunu: Gün doğuyor (1932)

İnceleme-denemeleri: Türk İnkılâbına Bakışlar (1938), Büyük Avrupa Anketi (1938), Felsefî Buhran (1939), Millet ve İnsan (1943), Mahutlar (1959), Mistisizm (1961), Nasyonalizm (1961), Sosyalizm (1961), Doğu-Batı Sentezi (1963), Sanat- Edebiyat-Tenkid (1970), Osmanlıca-Türkçe- Uydurmaca (1970), Sosyalizm-Marksizim- Komünizm (1971), Din-İnkılâp-İrtica (1971), Kadın-Aşk-Aile (1973), Yazarlar-Sanatçılar-Meşhurlar (1976), Eğitim-Gençlik-Üniversite (1976), 20. Asır-Avrupa ve Biz (1976)

Ders Kitapları: Cumhuriyet Mekteplerine Millet Alfabetesi (1929), Cumhuriyet Mekteplerine Alfabe (1929), Cumhuriyet Mekteplerine Kıraat (I-IV, 1929), Yeni Talebe Mektupları (1930), Büyük Mektup Nümuneleri (1932), Türk Grameri (1941), Dil Bilgisi (1942), Fransız Grameri (1942), Türkçe İzahlı Fransız Grameri (1948).

Hakkında Yazılanlar: Peyami Safa'nın hayatı hakkında ise en güzel çalışmayı Beşir Ayvazoğlu, "Peyami Safa'nın Hayatı, Sanatı Felsefesi Dramı" adlı çalışmasıdır. (1998).

I. KELİME GRUPLARI

Nesneleri ve hareketleri daha geniş olarak ifade etmek ve belirtmek için, birden fazla kelimeyi kullanarak meydana getirilen dil birliğine “kelime grubu” denir.²

Kelime grubu en az iki kelimededen oluşur. Yapısında ve özellikle manasında bir bütünlük vardır. Cümle içinde bir bütün olarak ele alındıkları gibi, tek bir kelime gibi de çekimlenebilirler. Diğer kelime ve kelime gruplarına işletme ekleriyle bağlanırlar.

Bunlar birer “belirtme grubu”dur. Kelime gruplarında iki unsur bulunur: Belirten-belirtilen, tamlayan-tamlanan, tâbi olan-tâbi olunan.

Kelimeler, kelime gruplarını meydana getirirken yardımcı unsur, asıl unsurdan önce gelecek biçimde dizilirler. Bu, Türk cümle kuruluşunun ana kanunudur. Yalnız yabancı asıllı olan ki’li birleşik cümle bu kuralın dışındadır. Nazımda vezin, şekil ve ahenk sebebiyle bu kanun değişmiş görünse de sebepler kalkınca bu kanuna uygun hale gelirler.

Kelimelerin dizilişleri nesne ve hareketlerin varoluş, meydana çıkış zamanlarına uygundur. Önce meydana çıkan hareket, yardımcı hareket başta; yapılan asıl hareket sonda söylenir. Bu sıralanış şekli, Türk cümle kuruluşunun ana konusuyla paraleldir.

Kelimelerde eklerin sıralanış sistemi de kelimelerin sıralanışını destekler. Kelimenin köküyle daha fazla ilgisi olan yapım ekleri daha önce, iyelik ekleri ile hâl ekleri ise sonra gelir.

² ERGİN, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, 2002, s.374.

A. KELİME GRUPLARI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Leyla Karahan, kelime grubunu “Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğudur.” diye belirtir.

Karahan, kelime gruplarını; 1. İsim tamlaması, 2. Sıfat tamlaması, 3. Sıfat-fiil grubu, 4. Zarf-fiil grubu, 5. İsim-fiil grubu, 6. Tekrar grubu, 7. Edat grubu, 8. Bağlama grubu, 9. Ünvan grubu, 10. Birleşik isim, 11. Ünlem grubu, 12. Sayı grubu, 13. Birleşik-fiil grubu, 14. Kısaltma grupları (a. İsnat grubu, b. Yükleme grubu, c. Yaklaşma grubu, ç. Bulunma grubu, d. Uzaklaşma grubu, e. Vasıta grubu) olarak on dört başlıkta ele almaktadır.³

Ahmet Beserek, “Birden fazla kelimenin çeşitli faktörler vasıtasıyla biraraya gelmesi bir bütün oluşturması kelime gruplarını meydana getirir. Kelime gruplarının en ehemmiyetli fonksiyonu, bir kelimeymiş gibi işlem görmesidir.” diyerek kelime gruplarını sekiz başlıkta inceler. 1. İsim tamlaması, 2. Sıfat tamlaması, 3. İsim grupları, 4. Edat grubu, 5. Ünvan grubu, 6. Zarf grubu, 7. Tekrarlar, 8. Ünlem grubu.⁴

Tahir Nejat Gencan, kelime grupları için ayrıca bir bölüm ayırmayıp, sadece isim ve sıfat tamlamalarından takım olarak bahsetmektedir. Yan önermelerin görevleri başlığı altında “fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil” gruplarından ve birleşik eylemlerden bahsetmekte, diğer kelime gruplarına temas etmemektedir.⁵

Necla Kıyılıoğlu, kelime gruplarını “Tek bir varlığı, kavram ve hareketi karşılayan birden fazla kelimenin dil kuralları içinde bir araya gelmesinden oluşan bütünlük taşıması ve tek bir kelimeymiş gibi cümle içinde değerlendirilmesi en önemli özelliğidir.” diye tanımladıktan sonra on sekiz başlık altında ele almaktadır.

³ KARAHAN, Leyla: **Türkçede Söz Dizimi**, Ankara, 1991, s.3.

⁴ BESEREK, Ahmet: **Türkçede Cümle Yapısı**, İstanbul, 1991, s.28.

⁵ GENCAN, Tahir Nejat: **Dilbilgisi**, Ankara, 1919, s.158.

1. Tekrarlar, 2. Bağlama grubu, 3. Sıfat tamlaması, 4. İyelik grubu ve isim tamlaması, 5. Aitlik grubu, 6. Birleşik isim, 7. Birleşik fiil, 8. Ünvan grubu, 9. Ünlem grubu, 10. Sayı grubu, 11. Edat grubu, 12. İsnat grubu, 13. Genitif, datif, lokatif, ablatif grupları, 14. İsim-fiil grubu, 15. Partisip (Sıfat-fiil) grubu, 16. Gerundium (Zarf-fiil) grubu, 17. Kısaltma grubu, 18. Akkuzatif grubu.⁶

Gülşah Oktay, “Birden fazla kelimenin belirli şekillerle bir araya getirilmesi demek olan kelime grubuyla ilgili olarak gramercilerimizin çeşitli görüşleri vardır.” şeklinde açıkladıktan sonra kelime gruplarını on beş bölümde inceler. 1. Tekrar grubu, 2. Bağlama grubu, 3. Sıfat tamlaması, 4. İsim tamlaması, 5. İyelik grubu, 6. Aitlik grubu, 7. Birleşik fiil grubu, 8. Ünvan grubu, 9. Ünlem grubu, 10. Sayı grubu, 11. Edat grubu, 12.İsim-fiil grubu, 13. Sıfat-fiil grubu, 14. Zarf-fiil grubu, 15. Kısaltma grupları⁷

Haydar Ediskun, kelime gruplarını ayrı bir bölüm olarak ele almayıp, isim ve sıfat tamlamalarını “takım” olarak belirtmektedir.⁸

“Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım” adlı eserde kelime gruplarını “Yapısında birden fazla kelime bulunan, yapı ve anlam bakımından bir bütünlük gösteren, cümlede de bir bütün olarak kullanılan dil birliğidir.” şeklinde açıkladıktan sonra kelime gruplarını on üç başlık altında incelemektedir. 1. İyelik grubu, 2. İsim tamlaması, 3. Sıfat tamlaması, 4. İkilemeler (tekrarlar), 5. Bağlama grubu, 6. Birleşik isim grubu, 7. Ünvan grubu, 8. Birleşik fiil grubu, 9. Ünlem grubu, 10. Sayı grubu, 11. Edat grubu, 12. Kısaltılmış, kalıplaşmış ifadelerle dayalı kelime grupları (a. İsnat grubu, b. İlgi grubu, c. Yaklaşma grubu, d. Uzaklaşma grubu, e. Vasıta grubu), 13. Fiil şekillerine dayalı kelime grupları (a. İsim-fiil grubu, b. Sıfat-fiil grubu, c. Zarf-fiil grubu)⁹

⁶ KIYILIOĞLU, Necla: **Mecmuat-ür Resail'deki İlk Metin Üzerine Sentaks İncelemesi**, (Yüksek lisans tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara, 1996, s.19-20.

⁷ OKTAY, Gülşah: **18.Yüzyıla Ait Bir Barbaros Hayreddin Paşa Gazavat-namesi Üzerinde Sentaks İncelemesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 1997, s.5 .

⁸ EDİSKUN, Haydar: **Yeni Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, 1963, s.117.

⁹ ÖZKAN,M., O.ESİN ve H.TÖREN: **Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım**, İstanbul, 2001, s.559-575.

M.Kaya Bilgegil, kelime gruplarını “belirtme (tayin) grupları” olarak isimlendirmektedir. “Birden ziyade kelimedenden meydana geldiği halde cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan, gerektiği takdirde yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği birleşik sözler” diye açıklamaktadır. 1. İsim tamlamaları, 2. Sıfat tamlamaları, 3. Bağlaç grupları, 4. Zarf grupları, 5. İsim grupları, 6. İkizlemeler, 7. Edat grupları, 8. Ünvan grupları olarak sekiz gruba ayırmaktadır.¹⁰

Vecihe Hatiboğlu, bu grupları “yargısız anlatımlar” olarak isimlendirmektedir. “Yargısız anlatımlar yargılı anlatımlara çeşitli yönlerden yardımcı olurlar. Yargısız anlatımlar en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana sıralanmasından doğan birliklerdir. Yargı bildirmeyen bu birlikler, anlatımlar ya kalıplaşmış sözcüklerden kurulan her türlü tamlamalardır ya da kalıplaşmış sözcüklerden kurulan birleşik sözcükler, deyimler veya ikilemelerdir.” görüşlerine yer vermektedir.¹¹

Hatiboğlu, yargısız anlatımları; 1. Tamlamalar, 2. Birleşik sözcükler, 3. Deyimler, 4. İkilemeler olarak incelemektedir. Daha sonra tamlamaları; 1. Ad (İsim) tamlaması, 2. Adıl (Zamir) tamlaması, 3. İkilemeli tamlama, 4. İyelikli tamlama, 5. Çıkmalı tamlama, 6. Sıfat tamlaması, 7. Kalmalı tamlama, 8. Yönelmeli tamlama, 9. Bağlaçlı tamlama, 10. İlgeçli tamlama şeklinde on başlık altında ele almaktadır.¹²

Vecihe Hatiboğlu, “Kelime Grupları ve Kuralları” adlı makalesinde kelime gruplarını “kavramları en verimli şekilde dile getirmek için başvurulan kolaylıklar” olarak açıklamakta “en küçüğü iki kelime en büyüğü ise on kelimeye kadar çıkan deyişler ve cümleler” olduğunu belirtmektedir. Kelime gruplarını gramer yönünden “yapı bilim ve söz dizimi” olarak iki bölümde inceler. Ayrıca grupları; “aralarında kalıplaşma bulunan kelime grupları” (Birleşik kelimeler, Deyimler, Bilmeceler, Atasözleri, Vecizeleri, Argoları) ve “aralarında kalıplaşma bulunmayan kelime

¹⁰ BİLGEĞİL, M.Kaya: **Türkçe Dil Bilgisi**, İstanbul, 1963, s.115-117.

¹¹ HATİPOĞLU, Vecihe: **Türkçenin Sözdizimi**, Ankara, 1972, s.2.

¹² HATİPOĞLU, Vecihe: a. g. e. , s.4-92.

grupları” (Sıfat tamlaması, Zarf-fiil grubu, İsim tamlaması gibi) olarak iki kısma ayırmaktadır.¹³

M.Metin Karaörs, “Kelime grubunun yapısında ve manasında bir bütünlük olduğunu, cümle içinde bir bütün olarak değerlendirildiğini, cümle içinde tek bir kelime gibi çekime girdiklerini, işletme ekleriyle diğer kelimelere ve kelime gruplarına bağlandıklarını” belirttikten sonra kelime gruplarını on altı başlık altında ele almaktadır. 1. Tekrar (ikilemeler) grubu, 2. Bağlama grubu, 3. Sıfat tamlaması, 4. İyelik grubu ve İsim tamlaması, 5. Aitlik grubu, 6. Birleşik isim, 7. Birleşik fiil, 8. Ünvan grubu, 9. Ünlem grubu, 10. Sayı grubu, 11. Edat grubu, 12. Kısaltma grupları (a. İsnat grubu, b. İlgi (genitif) grubu, c. Yaklaşma (datif) grubu, d. Bulunma (lokatif) grubu, e. Uzaklaşma (ablatif) grubu, f. Yapma (akkuzatif) grubu), 14. Sıfat-fiil (partisip) grubu, 15. Zarf-fiil (gerundium) grubu, 16. Kısaltmış (klişeleşmiş) gruplar.¹⁴

Tahsin Banguoğlu, kelime grupları ve cümleler için “öbek” terimini kullanır. “Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri diyoruz. Kelime öbekleri A) Belirtme öbekleri, B) Yargı öbekleri olarak iki kısma ayrılır.” diye açıklamaktadır. Belirtme öbeklerini; “Ad takımları, Sıfat takımları, Zarf öbekleri, Takı öbekleri, Çekim öbekleri, Bağlam öbekleri, Yanaşma takımları, Katma öbekleri” olarak sekiz başlık altında ele almaktadır.¹⁵

Türkan Kodal, kelime gruplarını; 1. Tekrar grubu, 2. Bağlama grubu, 3. Sıfat tamlamaları, 4. İsim tamlamaları, 5. Aitlik grubu, 6. Birleşik fiil, 7. Ünvan grubu, 8. Ünlem grubu, 9. Sayı grubu, 10. Edat grubu, 11. Kısaltma grupları (a. Yükleme grubu, b. İsnat grubu, c. Yaklaşma grubu, d. Bulunma grubu, e. Ayrılma grubu, f. Vasıta grubu), 12. İsim-fiil grubu, 13. Sıfat-fiil grubu, 14. Zarf-fiil grubu başlıkları

¹³ HATİPOĞLU, Vecihe: “Kelime Grupları ve Kuralları”, TDAY-Belleten, Ankara, 1963, s.203.

¹⁴ KARAÖRS, M.Metin: *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*, Kayseri 1993, s.1-35.

¹⁵ BANGUOĞLU, Tahsin: *Türkçenin Grameri*, İstanbul, 1974, s.497-519.

altında ele almaktadır. Bu başlıkları cümledeki vazifesi yönünden, kelime grupları içindeki durumu, türleri, yapı bakımından veya kuruluş itibariyle incelemektedir.¹⁶

Meriç Harmancı kelime gruplarını; 1. Tekrar grubu, 2. Bağlama grubu, 3. Sıfat tamlaması, 4. İsim tamlaması, 5. Aitlik grubu, 6. Birleşik fiil, 7. Ünvan grubu, 8. Ünlem grubu, 9. Sayı grubu, 10. Edat grubu, 11. Yaklaşma, bulunma, ayrılma grubu, 12. İsim-fiil grubu, 13. Sıfat-fiil grubu, 14. Zarf-fiil grubu, 15. İsnat grubu, 16. İyelik grubu başlıkları altında değerlendirmektedir.¹⁷

Özlem Kafa, kelime gruplarını on üç başlıkta incelemiştir: 1. İsim tamlaması, 2. Sıfat tamlaması, 3. Sıfat-fiil grubu, 4. İsim-fiil grubu, 5. Zarf-fiil grubu, 6. Tekrar grubu, 7. Edat grubu, 8. Bağlama grubu, 9. Ünvan grubu, 10. Birleşik isim, 11. Sayı grubu, 12. Birleşik fiil, 13. Kısaltma grubu (a. Yaklaşma grubu, b. Bulunma grubu, c. Ayrılma grubu, d. Vasita grubu).¹⁸

Jean Deny, cümleleri ve kelime gruplarını “kelime öbekleri” başlığı altında toplamaktadır. Kelime öbeklerini “kelimelerin şekil bakımından olduğu gibi mantık bakımından da bir bütün vücuda getiren topluluk” olarak açıklamaktadır. Kelime öbeklerini; 1. Belirtici öbekler (İsim tamlaması, Sıfat tamlaması, Yaklaşma, Bulunma, Uzaklaşma grupları), 2. Yanaşmalık öbekler (Ünvan ve Birleşik isim grupları), 3. Yığılma öbekler (Edat ve Fiil grupları), 4. Cümle öbekleri (Yarı cümleler, Cümleler, Sıfat-fiil ve Zarf-fiil grupları) olarak dört bölümde ele almaktadır.¹⁹

Muharrem Ergin, kelime gruplarını; 1. Tekrarlar, 2. Bağlama grubu, 3. Sıfat tamlaması, 4. İyelik grubu ve isim tamlaması, 5. Aitlik grubu, 6. Birleşik isim, 7. Birleşik fiil, 8. Ünvan grubu, 9. Ünlem grubu, 10. Sayı grubu, 11. Edat grubu, 12. İsnat grubu, 13. Genitif, datif, lokatif, ablatif grupları, 14. Fiil grubu, 15. Partisip

¹⁶ KODAL, Türkan: **Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Sentaks Çalışması**, (yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 1997, s.9-119.

¹⁷ HARMANCI, Meriç: **Muhlis İbnü'l-Hafızu'l-Kadi'ya Ait Bir Cami'ü'l-Hikayat Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi**, (yüksek lisans tezi), Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2001, s.6-57.

¹⁸ KAFA, Özlem: **Koca Râğıp Paşa ve Azmî-Zâde Haleti'nin Münşeatları Üzerine Mukayeseli Sentaks İncelemesi**, (yüksek lisans tezi), Trakya Üniversitesi, Edirne, 2000, s.10-26.

¹⁹ DENY, Jean: **Türk Dili Grameri** (Ali Ülvi Elöve Tercümesi), İstanbul, 1943, s.709.

(Sıfat-fiil) grubu, 16. Gerundium (Zarf-fiil) grubu, 17. Kısaltma grupları, 18. Akkuzatif grubu başlıkları altında vermiştir.²⁰

Karatekin, kelime gruplarını; 1. İsim tamlaması, 2. Sıfat tamlaması, 3. Aitlik grubu, 4. Ünvan grubu, 5. Tekrar grubu, 6. Birleşik sözcük, 7. Sayı grubu, 8. Edat grubu, 9. Sıfat-fiil grubu, 10. Zarf-fiil grubu, 11. Fiil grubu, 12. Birleşik fiil grubu, 13. Ünlem grubu, 14. Bağlama grubu, 15. Kısaltma grubu, 16. Deyim, 17. Atasözleri olarak değerlendirmektedir.²¹

Burhan Paçacıoğlu, eserinde kelime gruplarını on dokuz başlıkta ele almaktadır. 1. Bağlama grubu, 2. İsim tamlaması (İyelik grubu), 3. Aitlik grubu, 4. Ünvan grubu, 5. Ünlem grubu, 6. Sayı grubu, 7. Edat grubu, 8. İlgi hâli grubu, 9. İsnat grubu, 10. Belirtme hâli grubu, 11. Yaklaşma hâli grubu, 12. Bulunma hâli grubu, 13. Uzaklaşma hâli grubu, 14. Vasıta hâli grubu, 15. İsim-fiil grubu, 16. Sıfat-fiil grubu, 17. Zarf-fiil grubu, 18. Kısaltma grubu, 19. Tekrar grubu olarak değerlendirmektedir.²²

Araştırmacılar, kelime gruplarının isimlendirilmesi ve çeşitleri konusunda görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. İsimlendirmede “kelime grubu, belirtme öbeği, belirtme grubu, takımlar, yargısız adlar” gibi isimler kullanılmaktadır. Kelime gruplarını çeşitleri hususunda ise farklılıklar göstermişlerdir. İsmet Cemiloğlu 13 çeşit, Meriç Harmancı 16 çeşit, Özlem Kafa 13 çeşit, Jean Deny 4 çeşit, Türkan Kodal 14 çeşit, Tahsin Banguoğlu 8 çeşit, M.Metin Karaörs 16 çeşit, M.Kaya Bilgegil 8 çeşit, Vecihe Hatiboğlu 10 çeşit, Necla Kıyılıoğlu 18 çeşit, Gülşah Oktay 15 çeşit, Leyla Karahan 14 çeşit, Ahmet Beserek 8 çeşit, Muharrem Ergin 18 çeşit kelime grubu tesbit ettikleri görülmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak yazarların birleştiği noktalar da vardır. Bunlar;

1. Kelime grupları yapı, mana ve kullanılış bakımından bir bütündür.

²⁰ ERGİN, Muharrem: a. g. e. , İstanbul, 2002, s.648-685.

²¹ Karatekin, www.karatekin.com.

²² PAÇACIOĞLU, Burhan: **Türk Dili ve Kompozisyon**, Sivas, 1997, s.200-208.

2. En az iki kelimededen oluşur. Grubu oluşturan kelimeler, birbirlerinin manalarını bütünleştirirler.
3. Bu nedenle cümle içerisinde tek kelime gibi değerlendirilirler.

B. TÜRKÇEDEKİ KELİME GRUPLARI

1. TEKRAR GRUBU (İKİLEMELER)

Fonksiyonları kelimenin anlamını kuvvetlendirmek, çokluğunu belirtmek ya da devamlılığını ifade etmek olan aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle oluşan kelime gruplarıdır. Tekrar grupları için en elverişli kelimeler isimler, sıfatlar, zarflar ve gerundiumlardır. Tekrar grupları arasına virgül konmaz.

a. Aynen Tekrarlar

Bir kelimenin arka arkaya iki defa tekrarlanmasıyla yapılır. Metnimizden bazı örnekler:

dalga dalga (40/29), bucak bucak (137/31), sık sık (48/31), hayran hayran (60/24), ağır ağır (9/5), sendeliye sendeliye (7/22), bekleye bekleye (5/1), dikkatli dikkatli (6/16), süzüle süzüle (6/10), titreye titreye (184/6), tekrar tekrar (179/3), haşır haşır (179/23), yavaş yavaş (178/24), sinirli sinirli (181/27), kıs kıs (70/30), söyleye söyleye (78/32), ayrı ayrı (40/20), karış karış (137/11), titrek titrek (137/14), öbek öbek (14/24), sinsi sinsi (133/30), koşa koşa (133/13), azar azar (101/36), hüngür hüngür (204/6), ciyak ciyak (201/16)

b. Eş Anlamlı Tekrarlar

Anlamları aynı veya çok yakın iki kelimenin arka arkaya tekrarlanmasıyla meydana gelen tekrarlardır. Bazı örnekler:

dağ taş (22/21), bayır tepe (22/21), uslu akıllı (83/2), deli divane (198/35), bitmez tükenmez (5/15), eşe dostu (151/22)

c. Zıt Anlamlı Tekrarlar

Anlamları birbirinin zıttı olan iki kelimenin tekrarıyla oluşur. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

sabahtan akşama (85/3), yerden göğe (91/36), sağa sola (35/34), büyükten küçüğe (62/24), aşağı yukarı (83/10), karı koca (39/25), karı erkek (5/16), iyiyi kötüden (88/29), aşağı yukarı (83/10), ana baba (203/29), kadın erkek (142/29)

d. İlaveli Tekrarlar

Kelimenin başına bir harf veya hece ilave edilerek yapılan tekrarlardır. Bir kısım sıfatların ilk heceleri ünlü ile bitiyorsa doğrudan doğruya, ünsüzle bitiyorsa o ünsüz atılarak yerine “m, p, r, s” harflerinden biri getirilerek, bu şekil asıl kelimenin önüne getirilerek yapılır. Metnimizden bazı örnekler:

bembeyaz (118/3), büsbütün (62/19), bomboş (65/3), bambaşka (125/19), kapkara (111/7), çarçabuk (68/4), kaskatı (187/3), kıpkızıl (118/8), dimdik (133/26),

basbayağı (126/26), simsiyah (124/18), tostoparlak (179/31), kıpkırmızı (200/18), kupkuru (170/15)

P harfinden sonra “-a, -e” vokalleri, r harfinden sonra “-ıl, -il” heceleri de getirilebilir. “Falan” kelimesiyle de tekrar yapılabilir.

gazeteler falan 5/7, çepeçevre (114/29), yapayalnız 49/16

Ünlüyle başlayan kelimelere doğrudan doğruya, ünsüzle başlayanlarda ise o ünsüzün yerine “m-” eklenmesiyle yapılır. Metnimizde Siyret Miyret (74/6) örneği yer almaktadır.

Bazen “tek tük (5/7)” örneğinde olduğu gibi kelimenin ilk vokalinin değişmesiyle de yapılır. “sıkı fıkı (68/7)” örneklerinde olduğu gibi kelimenin ilk vokalinin değişmesiyle de yapıldığı görülür. Az buz (37/13) örneğinde olduğu gibi biri anlamlı biri anlamsız kelimelerin tekrarıyla da yapılmaktadır.

2. BAĞLAMA GRUPLARI

İki kelime veya kelime grubunun eksiz olarak sıralama edatları olan “ve”, “ile” edatlarıyla bir de (....’ den .....’ e kadar) manasını veren “ila” edatının meydana getirdiği kelime grubudur. Edat bağlanan iki unsurun arasına girer.²³

Denkleştirme edatları ve karşılaştırma edatları ile yapılanlar da bağlama grubu sayılırlar. Bağlama grubu kelime grupları içerisinde en zayıfıdır, diyebiliriz. Bu kelime grubuna metnimizden örnekler:

pudra ve sürme (40/27), sakın ve şen (134/19), kansız ve soğuk (135/16), acı ve uzun (137/11), boğuk ve çatlak (162/10), Nevin’le Belma (49/10), ince ve pürüzlü (12/18), kocalarının yahut akrabalarının (7/21), çamaşır ve esvap (13/6), hem zevkimiz hem de vazifemiz (196/23), hem şaşırtmış, hem sevindirmiş (70/29),

²³ KARAÖRS, M.Metin: a. g. e. , s.7.

müsbet veya menfi (71/15), ya lehinde, ya aleyhinde (44/21), hem bir tenkit hem bir eğlence (44/29), kimi mahkemeye kimi karakola (76/24), ya aynalı dolapta, ya şezlongun üzerinde (20/8)

3. SIFAT TAMLAMALARI

İsmin kendisinden önce gelen bir sıfat tarafından nitelendiği ya da belirtildiği kelime grubudur. Sıfat tamlayan, isim tamlanandır. Sıfat veya isim bir kelime olabileceği gibi, kelime grubu da olabilir. Sıfatlar çokluk eki almazlar. Tanımdan da anlaşıldığı gibi sıfatlar isimden önce gelirler. Sıfat tamlaması, cümle içerisinde ve kelime gruplarında isim muamelesi görür, bir bütün olarak değerlendirilir. Bazı örnekler şunlardır:

Ilık / su (14/23), titretici soğuk bir / hava (117/23), yalancı, kalpsiz, hain, menfaatperest zevkine düşkün bir / adam (171/29), zarif bir / adam (5/3), büyük hava lambalarının aydınlattığı boş / cadde (5/6), kirli sarı / saçları (72/33), siyah dalga dalga / lekeler (79/29), yeşil ve tatlı bir / ışık (30/22), kendi halinde, uslu, hassas, iyi kalpli bir / genç (82/30), acemi, saf, inatçı bir / kız (83/12), kalın ve kirli muşamba / perdeler (153/15), bu yalancı / bahar (107/27), yerlilere mahsus ince ve güzel / âdetler (115/26), etli ve uzun tüylü bir / kedi (204/22), güzel kokulu bir / rüzgâr (29/35), karışık ve boğuk / sesler (25/36), çapkın bir / adam (81/33), sefih bir / adam (83/1), çığ boyalı / resimler (79/35), karanlık, basık / tavanlar (73/16), büyük çam / ağaçları (45/22), sükût ve gölge dolu / akşamlar (100/16), başı, elleri ve ayakları büyük, bütün vücudu titrek, üstü başı dağınık, tuvaletsiz, pantolonu ütüsüz bir / delikanlı (69/18)

4. İYELİK GRUBU ve İSİM TAMLAMALARI

İyelik grubu iki isim unsurundan meydana gelir. Bir nesnenin başka bir nesneye ait olduğunu, başka bir nesnenin parçası olduğunu, başka bir nesne ile tamamlandığını ifade etmek için iyelik grubu kullanılır. İki isim unsurundan biri tamlayan, diğeri tamlanan unsurdur. Tamlayan ilgi hâlini, tamlanan mutlaka iyelik ekini taşır. Grubun temelini, iyelik ifadesi meydana getirir.

İyelik grubunun altı şekli vardır. Çünkü bütün nesnelere altı şahsın iyeliği, mülkiyeti altındadır. Tamlayan unsur, teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarda daima şahıs zamirini alır ve o şahısların iyeliğini ifade eder. Teklik ve çokluk üçüncü şahıslarda yalnız üçüncü şahsın değil, her nesnenin iyeliğini temsil edeceğinden tamlayan unsur şahıs zamiri olabileceği gibi başka bir isim ya da isim grubu olabilir. Tamlayan unsur zamir ise daima genitif eki alır. İsim olduğu zaman ise bazen genitif eki almayabilir. Şu örnekler iyelik grubudur:

benim yerim (137/32), benim ismim (74/31), benim plânım (102/32), benim olduğumu (95/28), senin oğulların (114/1), senin kredin (95/30), senin kararın (93/25), senin arkadaşlığın (91/5), onun mukavemeti (83/1), onun karşısı (81/32), bizim düğünümüz (96/8), bizim üstümüz (88/26), bizim kararımız (93/24), sizin konuştuklarınız (171/13), sizin dostluğunuz (94/1), sizin haminiz (196/10), sizin gittiğinizi (198/8), onların resimleri (60/24)

Tamlayan unsur söylenip yazılmadan tamlanan unsur tek başına kullanılabilir. Çünkü; iyelik ekleri eklendikleri ismin dışında bir şahıs ifade ederler. Metnimizden

Aslında yukarıda belirtilen yapılar belirtili isim tamlaması olmasına rağmen, buna bazı araştırmacılar iyelik grubu demektirler. İlerideki cümle tahlilleri bahsinde buna uyararak önce belirtili isim tamlaması sonra iyelik grubu olarak değerlendirdik.

Bir ismin başka bir isim tarafından tamlanmasıyla meydana gelen kelime grubuna isim tamlaması denir. İsim tamlamaları üç türdür. Tamlayanın ilgi hâli, tamlananın ise iyelik eki aldığı tamlamalara **belirtili isim tamlaması** denir. Tamlayan ve tamlanan arasına başka söz ve söz öbekleri girebilir. Bu tamlama grubuna metnimizden bazı örnekler:

hassasiyetin izleri (50/25), oğlunun sözü (87/29), kütüphanenin önü (60/26), fırtınanın uğultuları (118/10), İstanbulluların sınırı (118/27), sukutun ilk parlak işareti (58/29), Mebrure'nin parayı tutan eli (21/37), samimiyetin bütün izleri (134/34), şehrin çok süratle değişen manzaraları (65/26), hayatınızın en buhranlı günleri (71/30), aptal babanın akıllı oğlu (80/24), ışısız gözlerinin donuk rengi (175/32), bu muhitin sahte ve hilekar kadınları (83/11), camlı kapının yanı (194/16), hikâyenin bir noktası (207/15), karanlık yolun boşluğu (8/9)

Tamlayanın ilgi hâlini almadığı, tamlananın iyelik ekini aldığı tamlamalara **belirtisiz isim tamlaması** denir. Bazı örnekler:

merdiven başı (172/20), Moda caddesi (40/6), istikbâl vaadi (119/26), kaldırım taşları (137/11), manastır sükûneti (65/27), saman yığını (7/29), elektrik lambası (30/21), Türk evi (65/1), bir toz kümesi (83/33), bir mahalle beyi (102/3), düğün gecesi (96/8), cinayet mahkemesi (84/9), kömür ocağı (203/7)

Tamlayanı veya tamlamanı ayrıca bir isim tamlaması olan tamlamalara **zincirleme isim tamlaması** denir. Metnimizden bazı örnekler:

mezar taşının üstü (205/15), Pangaltı caddesinin sonları (6/21), mektep çantasının üstü (72/29), ilaç şişesinin tıpası (175/15), Arap şairinin mezarı (205/16), papağan gazetelerinin çiğ boyalı resimleri (79/35), bahriye neferinin göğsü (17/25), mahkeme kararının tebliğ-i (196/26) örneklerinde tamlayan kendi içinde belirtisiz

isim tamlamasıdır. Odanın tavan süsleri (12/2), yolcuların ayak sesleri (204/19), Mebrure'nin süt babası (14/11) örneğinde ise tamlanan belirtisiz isim tamlamasıdır.

5. ÂİTLİK GRUBU

Kelimenin yalın, genitif veya lokatif hallerine –ki âitlik ekinin eklenmesiyle yapılan bir kelime grubudur. Kelime grubu olarak tek başına zamirdir. Diğer kelime gruplarında ve cümle içerisinde zamir veya sıfat olarak görev yapar. M.Metin Karaörs, bu grubun yapısının kelime gruplarının tarifine fazla uymadığını belirtir.²⁴ Bu kelime grupları ile ilgili bazı örnekler:

odanın bahçe üstündeki (12/8), Mebrure'nin yüzündeki (20/32), dağların ve denizlerin ortasındakilere (22/26), camlı kapının yanındaki (194/16), sofranın etrafındaki (29/24), karyolanın baş ucundaki (81/5), mahallemizin köşesindeki (115/5), ıssız bir gölün kenarındaki (101/11), köşkün yolundaki (107/27), pederim hakkındaki (196/24), bir Arap şairinin mezarındaki (205/16), birinin öteki üzerindeki (189/13)

6. BİRLEŞİK İSİMLER

Birden fazla ismin kendi anlamlarından kısmen ya da tamamen uzaklaşarak başka bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

İkili üçlü şahıs adları ile bazı yer adları birleşik isimleri oluşturur. Bunlar Türkçenin has isimleridir. Cins isimlerle yapılan birleşik isimler, cins isimlerin has isim haline gelmiş hâllerinden yapılırlar.

²⁴ KARAÖRS, M.Metin: a. g. e. , s.17.

Birleşik kelime ise herhangi bir kelime grubunun birleşerek tek bir kelime haline gelmesiyle oluşur. Ünvan grubu, isim tamlaması vs. gibi kelime grupları birleşik kelimedirler. Metnimizde birleşik kelime ile ilgili örnekler yer almakla birlikte birleşik isim ile ilgili örneklere fazla rastlanamamıştır.

Nadir Şekip (71/8)

Birleşik kelimelerle ilgili bazı örnekler şunlardır:

Bağlarbaşı (117/29), Vaniköy (159/32), Şehzadebaşı (50/16), karaciğer (40/1), sonbahar (69/35), Cerrahpaşa (72/27), Cağaloğlu (70/27), Beyoğlu (74/5), Sulukule (74/11), Portakaloğlu (78/30), Zeytinburnu (28/14), gökyüzü (118/1)

7. BİRLEŞİK FİİLLER

Yardımcı fiilden önce bir fiil veya bir ismin gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Birleşik fiiller ikiye ayrılır.

a. İSİMLE YAPILAN BİRLEŞİK FİİLLER

İsim unsurundan sonra “et-, eyle-, ol-, bulun-, yap-” yardımcı fiillerinden birinin gelmesiyle oluşur. “Ol-, bulun-” yardımcı fiilleri, isimlerle geçişsiz birleşik fiil; “et-, eyle-, yap-” yardımcı fiilleri ise isimlerle geçişli birleşik fiiller yaparlar. Metnimizden bazı örnekler:

halletmeli (119/14), zannediyordu (159/30), kabul ettim (170/37), keşfediyordu (119/6), vadet (172/7), devam etti (23/27), takdir edersiniz (23/25), kaybolduktan (21/29), selam eyle (199/10), reddolunmaktan (131/14), emin ol (130/22),

zaptolunuğu (20/35), affedersiniz (51/12), hissedilmişti (50/30), muhakeme etti (141/28), defolur (51/21), razı olsun (79/9), mecbur oldum (96/25), selameyle(199/10)

b. FİİLLE YAPILAN BİRLEŞİK FİİLLER

Bir fiilin, “bil-, ver-, gör-, gel-, dur-, yaz-, kal-, koy-” yardımcı fiillerinden birini almasıyla meydana gelen birleşik fiil şeklidir. İki fiil birbirine “-a, -e, -ı, -i, -u, -ü” veya “-ıp, -ip, -up, -üp” zarf-fiil ekiyle bağlanır.

“bil-” fiili iktidar bildirir. “ver-” fiili kolaylık, çabukluk ve birdenbirelik; “gel-, gör-, koy-, dur-, kal-” süre, deneme ve devamlılık, “yaz-” fiili ise yaklaşma ifade eder. Bunlarla ilgili bazı örnekler:

kalabilirsin (199/9), tanıyabiliyor musun (18/31), arayıver (5/8), diyebilirim (43/21), bekleyedursun (133/29), salıverdiği (81/7), sığınabilirim (190/24), yakalatabilir (195/36), bağlanıvermiş (39/27), buluversen (79/22), kızarıvermişti (110/17), bırakılıvermek (138/11), sıkıvereyim (159/3), bakakaldı (142/17)

Birleşik fiillerin olumsuz şekli her zaman olduğu gibi -ma, -me olumsuzluk bildiren fiilden fiil yapım ekiyle teşekkül ettirilir. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

mahrum etmedi (137/5), muvaffak olamadı (137/20), tereddüt etmedim (95/36), menetmedim (197/12), ümit etmem (191/8) , cesur olamadım (141/22), hükmedivermemeli (92/19), mükedder olma (114/1), şüphe etme (131/12), cesaret edememiştir (131/13), muvaffak olamamıştır (132/19), mukayese etme (132/28), reddetmiyorum (132/37), tahmin edilemez (109/9), mahrum etmedi (137/5), tahammül edemez (137/28)

Yardımcı fiilden önce gelen unsur genellikle tek kelimedenden oluşur. Bazen bir kelime grubu da olabilir. Birleşik fiiller genellikle ayrı yazılır. Ünlü düşmesi veya ünlü türemesi olan fiiller ise birleşik yazılırlar.

8. ÜNVAN GRUPLARI

Bir şahıs ismiyle bir ünvan veya akrabalık isminin ek almadan yan yana getirilmesiyle meydana gelen kelime grubudur. Şahıs ismi önce, ünvan veya akrabalık ismi daha sonra gelir. İsim unsuru tek kelime olabileceği gibi, birleşik isim de olabilir. Bu kelime grubu ile ilgili bazı örnekler şunlardır:

Mustafa Efendi (77/27), Nadir Şekip Bey (71/8), Nafi Bey (159/26), Nevin Hanım (19/29), İhsan Efendi (19/13), Fahri Bey (141/35), Hayriye Hanım (141/11), Güzide Hanım (41/27), Nazmiye Hanım (46/13), Nizamettin Bey (50/13), Mebrure Hanım (135/7), Mecbur kalfa (67/1), Salih reis (78/19), Faik Paşa (14/11), Hüseyin Bey (19/20)

Eğer ünvan ve akrabalık isimleri başa getirilirse ya birleşik isim ya da sıfat tamlaması meydana gelir. Vurgu birinci unsur üzerinde ise sıfat tamlaması, ikinci unsur (asıl isim) üzerinde ise isim tamlaması meydana gelir. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

Hoca Mustafa Efendi (193/29), Kabile Kadriye Hanım (206/13), Doktor Şemsettin Bey (205/14)

9. ÜNLEM GRUPLARI

Bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu ile seslenme edatının ek almadan meydana getirdiği kelime grubudur. Seslenme edatı önce, isim unsuru sonra gelir. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

a Nadir Bey (50/35), ah Mebrure Hanım (135/7), vah yavrum (66/14), be kardeş (7/5), be ağa (5/20), hay Allah (79/9), hu kuzum (175/30), a yavrum (115/19), a kız (200/27), a kadın (200/29), vay mel'un (126/19), hu kızım (175/30)

10. SAYI GRUPLARI

İki veya daha fazla basamaklı sayıları ifade eden sayı isimleri topluluğuna sayı grubu denir. Sayı gruplarını, sıfat tamlamaları ile karıştırmamalıdır. Birinci öge ikinci ögeden büyük ise sayı grubu; ikinci öge ilkenden büyük ise sıfat tamlaması oluşturur.

Büyük sayı ve küçük sayı olmak üzere iki ögeden oluşur. Ek almadan yan yana getirilirler. Her iki ögede tek kelime olabileceği gibi sıfat tamlaması veya sayı grubu da olabilir. “Onlar, yüzler, binler, milyonlar, milyarlar” bağlanma noktalarıdır. Hangi şekilde olursa olsun çok kelimeli sayıları bitişik yazılmamalıdır. Metnimizden bazı örnekler:

on / bir (199/6), on / iki (5/6), yüz / altmış (80/13), on / beş (199/8), yirmi / beş (19/3), on / altı (115/14), on / yedi (88/28), yirmi / yedi (69/17), yirmi / sekiz (69/17), otuz / sekiz (114/18), yedi bin / dört yüz (199/6), altı yüz / seksen (199/5)

Yedi bin / dört yüz örneği sayı grubudur. Yedi bin ve dört yüz kendi içlerinde sıfat grubu oluşturur. Altı yüz / seksen örneği sayı grubudur. Altı yüz sıfat grubu oluşturur.

11. EDAT GRUPLARI

Bir isim veya bir son çekim edatının yan yana gelmesiyle oluşan kelime grubudur. “ İçin, ile, gibi, kadar, göre, doğru, karşı, üzere, başka, dair, dolayı, beri, rağmen, öte, önce, evvel, ötürü, ait, sonra” gibi son çekim edatları bu grubu oluşturur. İsim unsuru çeşitli hâl eklerini alarak son çekim edatından önce gelir. Son çekim edatı ise eksiz olarak bulunur. İsim unsuru kelime grubu da olabilir. Cümlelerde sıfat ve zarf olarak kullanılır. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

sabaha **karşı** (160/34), Mebrure gibi doğrudan doğruya düşman zulmü gördüğü **için** (119/8), titrek bir tebessümle (19/8), bu hanım kızı tanıyabilmek **için** (18/34), bir yumruk **kadar** küçük midesine iki lokma ekmek sokmak **için** (22/23), ortadan kaybolduktan **sonra** (21/29), kuvvetli bir müdafaa şiddetiyle (20/33), ilk nümayişlerden **sonra** (138/31), titrek bir çocuk sesiyle (41/17), bin türlü saadetle (140/14), nur topu **gibi** (40/9), hiç sönmeyen bir pırıltı **ile** (134/33), bir saman yığını **gibi** (7/29), ince bir siyah çizgi **kadar** (49/5), dalgın bakışlarla (7/16), kendi aklına **göre** (63/15), sakal koyuvermezden **evvel** (78/14), , en cesurlara **bile** (146/16), bütün insanların yabancılara **karşı** (151/21), ilk gördüğü günden **beri** (190/12), birkaç sene **evvel** (179/7), en münevver kadınlarımızı ve genç kızlarımızı **bile** (187/14), haysiyetsiz ve merhametsiz bir hayatın üzüntülerine **göre** (188/6), keskin bir çığlık **daha** (174/17), bir müstesna iş **için** (141/9), arkaya **doğru** (142/16)

12. KISALTMA GRUPLARI

a. İSNAT GRUBU

Biri diğesine isnat edilen iki isim unsurunun yan yana gelerek oluşturduğı kelime grubudur. Genellikle sıfat-fiil grubunun kısaltılmış şekli gibidir. İsnat yapılan unsur yalın veya iyelik eki almış olarak isnat edilenden önce gelir. İsnat edilen unsuru bir sıfat veya sıfat yerine geçen bir kelime grubu, isnat yapılan unsur ise bir tek isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu da olabilir. Bazı örnekler:

boynu bükük (16/16), tavanı basık (186/31), yüzü yanık (69/17), ağzı açık (13/8), başları eğik (204/33), yaşı küçük (64/10), gözleri çapaklı (200/18), yüzü kıpkırmızı (200/18), saçları dağınık (9/6), bakışları öfkeli (9/7), rengi uçuk (10/6), nefesim kesik (135/23), göğsüm tıkalı (135/23), döşemeleri çatlak (142/27)

b. İLĞİ (GENİTİF) GRUBU

İlgi eki almış bir isim unsuru ile yalın hâldeki bir isim unsurunun meydana getirdiğı kelime grubudur. Her iki unsur da ya tek bir isim veya ismin yerini tutan bir kelime grubudur. İlgi grubu, iyelik eki düşmüş bir iyelik grubu gibidir. İlgi eki almış isim önce gelir. Metnimizden bazı örnekler:

bizim fırka (70/10), bizim moruk (75/2), benim ahır (7/7), bizim sevgili (37/32), sizin ev (70/21), bizim Behiç (16/20)

c. YAKLAŞMA / YÖNELME (DATİF) GRUBU

Yaklaşma eki almış bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Yaklaşma eki almış isim önce gelir. Her iki unsur da ya tek bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubudur. Kısaltılmış, klişeleşmiş bir fiil grubu gibidir. Bazı örnekler şunlardır:

Anadolu'ya bir seyahat (125/13), fedakarlıklara hazır (102/26), zevcelerine ihanet (98/13) , felaketlere mahkum (168/20)

d. BULUNMA (LOKATİF) GRUBU

Bulunma eki almış bir isim unsuru ile yalın hâldeki bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Bulunma eki almış unsur da, sonraki unsur da ya tek bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu olur. Kısaltılmış, klişeleşmiş bir fiil grubu gibidir. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

yüzde on (23/29), yüzde altmış (24/16), sözde kızlar (113/1), İstanbul'da berhayat (201/21)

e. UZAKLAŞMA (ABLATİF) GRUBU

Uzaklaşma eki almış bir isim unsuru ile yalın hâldeki bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Uzaklaşma eki almış isim unsuru önce gelir. Uzaklaşma eki almış unsur ile ondan sonra gelen unsur da ya tek bir isim olur veya onun yerine geçen bir kelime grubu olur. Bazı örnekler şunlardır:

bunlardan çoğu (7/19), sandalyelerden biri (11/19), dizlerinden aşağı (18/9), hademelerden biri (27/21), ondan fikir (186/32), evlerden biri (109/16), ihtimallerden bir tanesi (108/27), yollarından biri (12/25), sabihiden ezan (115/7), kaldırımları dolduran ahali yığınlarından eser (5/8), muslinden bir dekolte (13/20), ev halkından istiskal (99/20), Muhacirin'den bir haber (141/4), eskisinden fazla (97/12), vazifeden başka bir şey (200/10), klüpten istifa (144/25)

f. YAPMA (AKKUZATİF) GRUBU

Yapma eki almış bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. İkinci isim unsuru isimle yapılan birleşik fiilin isim kısmıdır. Partisip grubu veya birleşik fiil grubunun yardımcı fiili düşmüş, kısaltılmış şeklidir. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

aklı başında (88/29), yalnız kadınların bu zayıf anlarını keşf(etmekle) (64/1), şuurunu kaybeden hasta (63/31), bu tehlikeyi his(sedebilmesi) (64/11), hissiyatını zapt(edememekle) (69/26), ağırca bir ithamı kabul (etmekle) (128/35)

13. İSİM - FİİL GRUBU

İsim fiil grubu bir hareket grubu olup fiil isimleri üzerine kurulan kelime grubudur. Hareket ismi yapmaya elverişli olan “-mak, -mek”, “-ış, -iş, -uş, -üş”, “-ma, -me”li fiil isimleri ile isim fiil grubu yapılır. Bunlardan “-ma, -me” ve “-ış, -iş”li fiil isimleri iş ismi olarak kullanıldıklarından isim fiil grubu yapamazlar. Fiil isimleri bu grubun esas unsurudur ve sonda bulunur. Kendisinden önce fiilin mânâsını tamamlayan “özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı” unsurları yer alabilir. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

ilan vermek (23/26), kendini dinlemek (85/23), zihnini toplamak (85/23), bir ecnebi gibi rahatça gezmek (134/29), yalan söylemek (136/36), saf görünme (113/4), hatır alma (42/14), yorgun gözlerle bakış (84/21), uslu akıllı görünme (83/2), bilmediği bir muhitte yaşama (82/6), muhite uyma (82/14), kapı çalış (148/27), büyük felaketler görme(152/27), uzun kahkahalarla gülme (192/17), elpençe divan duruş (14/13), yakayı sıyırma (84/5), otomobilin arkasına takılış (171/13), lâubali oluş (69/21), çelik bir tel gibi kudretli bir geriliş (157/2), çelimsiz bir kıvılcık (176/31)

14. SIFAT-FİİL (PARTİSİP) GRUPLARI

Bir sıfat-fiil unsuru ile ona bağlı unsurların oluşturduğu kelime grubudur. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

camları kırmızı yanan (117/32), kurşuni bir bulut kümesinin çatlaklarından sızan (118/2), birbirinin varlığına ehemmiyet vermeyen (22/30), büyük sobadan gelen (196/4), uykunun buruşturduğ(u) (9/8), kaldırımları dolduran (5/8), yanakları kabarmış (7/26), kapağı kıvrılarak açılmış (110/29), mağazası yağma edilmiş (112/10), derileri çatlamış (170/10)hiçbir hünerle yapılamayacak (156/37), yabana atılacak (146/21), çabucak yapılabilecek (173/18)

15. ZARF-FİİL (GERUNDİUM) GRUPLARI

Bir zarf-fiil unsuru ile ona bağlı unsurların oluşturduğu kelime grubudur. Fiili zarf-fiil olan isim-fiil grubudur. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

kulağını bu sestten kurtararak (160/24), topuzu sökercesine çekerek (172/19), üç basamağı birden atlayarak (172/31), caddeye çıkınca (22/19), odasına giden

küçük dar merdivenleri çıkarken (58/26), arkadaşının koluna sıcak bir sokulganlıkla girerek (46/16), arabacının ısrarını görünce (6/29), cevap aldıkça (60/20), koşumlarını bırakarak (6/20), lüzum gördükçe (34/25), Muhacirîn'in merdivenlerini çıkarken (70/34), ablasını görünce (72/30), ilacını hazırlarken (175/20), yemek odasına inince (121/27) , Mebrure salondan çıkmak üzere iken (101/30), kadehi alıp (144/30), koltuğa otururken (196/10), dudaklarının ucunu hafifçe kıpırdatıp (161/30), yokuşu biraz daha çıkınca (166/7), likör sarhoşluğunun fena sonunu hiç düşünmeden (146/4), tramvay yürüdükçe (151/25), kendisi ortaya çıkınca (151/32), karyolaya doğru ilk adımlarını atarken (153/19), mahalleye girince (152/13), ömrü oldukça (189/11), dünyasını görmeden (159/5), dudakları diş etleri arasında birikip (176/29), cevap beklemeden (172/33), hava kararırken (143/33)

II. CÜMLE

Cümle, bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubudur. Kelime grupları birer belirtme gruplarıdır. Cümle ise birer hüküm grubudur.²⁵

Cümlenin varlığı için kip ve şahıs bildiren bir fiil yeterlidir. Yani çekimli fiil olmak şartıyla tek kelime de bir cümle olabilir. Böyle cümlelerde çekimli fiiller kip ve şahıs bildirdiklerinden, gizli bir özne unsuru vardır. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

Durdu. (16/22)

İnanmaz mısın? (97/29)

Altı sene İzmir’de tahsil ettim. (17/7)

Nevin asabileşmişti. (15/33)

Sabah olunca hemen giyindi. (139/17)

Mebrure yanlış bir bahane buldu. (120/28)

Mebrure, yemek odasında yalnız kalınca asabî dolaşmağa başladı. (134/5)

Elini kapının topuzuna götüremiyordu. (55/3)

Bu, Mebrure’yi hayrete düşürmedi. (36/10)

Nevin’le Belma, Behiç’le Mebrure’yi görmüşlerdi. (49/10)

İlân üzerine henüz hiçbir müracaat yoktu. (64/24)

²⁵ ERGİN, Muharrem: a. g. e. , s.398.

Nuri, Salih ağabeyim geldi mi? (73/1)

Kendini müdafaa eder. (82/16)

Nazmiye Hanım için mühim bir saniye idi. (90/29)

Heyecanlarını yatıştırmak için tatlı, hüzün veren sakın havalardan birini aradı.
(100/5)

Behiç'in koluna büzülerek, kısık bir sesle mırıldandı: (122/28)

Kısa ve yumruk serçe parmağının ağır bir hareketiyle sigarasının külünü
boşluğa fiskeleyerek bağırdı: (144/22)

Korunun müthiş manzarası aklıma geldikçe, gözlerimi açarak, bu hayali
kovmağa çalışıyordum. (168/25)

Hastanın gözkapakları gene kımlıdadı. (177/7)

Nadir gazeteyi okuduktan sonra, minderin üstüne fırlattı. (206/25)

Cümlede bulunabilecek unsurlar yüklem (fiil), özne (fail), nesne, dolaylı
tümleç (yer tamlayıcısı), zarf ve zarf tümlecidir. Cümlede aynı unsurdan birden fazla
bulunabilir.

A. CÜMLENİN ÖGELERİ

1. YÜKLEM (FİİL)

Cümlede kip ve zaman bildirerek yargıyı ortaya koyan ana unsur, temel
unsurdur. Diğer unsurlar yüklemi tamamlayan, destekleyen unsurlardır. Ya tek veya

birleşik fiilin çekimli şekli, ya “i-” (ek-fiil) fiilinin çekimli şekilleri ile bir ismin birleşmesinden oluşan kelime veya kelime grubudur.

Çekimli fiille yapılanlara bazı örnekler şunlardır:

Genç kız yaklaşmıştı. Yüklem: **yaklaşmıştı** (38/3)

Anlamıyorum. Yüklem: **anlamıyorum** (97/10)

Pederime o bakıyordu. Yüklem: **bakıyordu** (67/2)

Bu tramvay Aksaray’a gider. Yüklem: **gider** (201/4)

Nazmiye Hanım buraya gelir mi efendim? Yüklem: **gelir mi** (68/12)

Hademeye sorarsınız. Yüklem: **sorarsınız** (23/31)

Ben senin kadar talihtli çıkmadım. Yüklem: **çıkmadım** (81/23)

Hatırlamak bile terletiyor. Yüklem: **terletiyor** (161/11)

Birleşik fiille yapılanlara bazı örnekler:

Amma, ıstırabımı pek iyi hissediyordu. Yüklem: **hissediordu** (189/21)

Mebrure kısık bir sesle itiraz etti. Yüklem: **itiraz etti** (18/6)

Behiç’le münasebetimi alelâde bir muaşaka zannediyordu. Yüklem: **zannediyordu** (159/29)

Nadir, Mebrure’yi takdim etti. Yüklem: **takdim etti** (69/7)

i- fiiliyle yapılanlara örnekler:

Belma bugün ölüdür, dostlar. Yüklem: **ölüdür** (186/30)

Salih öfkeli değildi. Yüklem: **öfkeli değildi** (74/15)

Yalandır Mebrure Hanım. Yükleme: **yalandır** (143/8)

Zavallı, şimdi sağ değildir. Yükleme: **sağ değildir** (70/18)

Anadolu gençleri samimidirler. Yükleme: **samimidirler** (69/30)

Bizim Fahri çok hararetlidir. Yükleme: **çok hararetlidir** (69/25)

Nizamettin Bey tatlı dilli bir adamdı. Yükleme: **tatlı dilli bir adamdı** (86/14)

Yakayı sıyırması mümkün değildir. Yükleme: **mümkün değildir** (84/5)

2. ÖZNE (FAİL)

Cümlede yüklem bildirdiği işi, hareketi yapan ya da oluş içinde bulunan özne, cümlenin ikinci önemli unsurudur. Teklik üçüncü şahısları kullanılan meçhul fiiller de özne bulunmaz. Diğer bütün yüklemlere özne yalın halde bağlanır. Cümle içinde özne belirtilmese de yükleme şahıs bildirdiğinden varlığı daima hissedilir. Yüklemden anlaşılan, cümlede olmayan bu tür öznelere “**gizli özne**” denir.

Özneyi bulmak için yükleme “**kim**” ve “**ne**” soruları sorulur. Özne isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olabilir. Bir cümlede birden fazla özne bulunabilir. Bunlar bağlaçlarla ya da noktalama işaretleriyle birbirlerine bağlanırlar.

Yüklem bildirdiği işi, hareketi, oluşu yapmadığı halde yapıyormuş gibi görünen özneye **sözde özne** denir. Edilgen çatı ile kurulan cümlelerin belirtisiz nesnesi durumundaki kelime veya kelime grubu o cümlenin sözde öznesi olur.

Sözde özneye örnek:

Babasının yüzü bir fotoğraf gibi hayalinde göründü. Sözde özne: **babasının yüzü** (32/34)

Birinci sayfa açıldı. Sözde özne: **birinci sayfa** (205/27)

Öznesi olmayan cümleye örnek:

Susuldu ve düşünüldü. Özne: **yok** (145/13)

Cümle içerisinde özne bulunanlara örnek:

Behiç şaşırmadı. Özne: **Behiç** (100/37)

Küçük kız, gözlerini açtı. Özne: **küçük kız** (47/25)

Hizmetçi kadın, başını kapıdan uzattı. Özne: **hizmetçi kadın** (14/20)

Nazmiye Hanımın hâkim sesi duyuluyordu. Özne: **Nazmiye Hanımın hâkim sesi** (103/6)

Nevin'le Belma, Behiç'le Mebrure'yi görmüşlerdi. Özne: **Nevin'le Belma** (49/10)

Behiç'in yanında duran Siyret, arkadaşına yavaşça fısıldadı. Özne: **Behiç'in yanında duran Siyret** (41/30)

Doktor, ihtiyar bir adamdı. Özne: **doktor** (175/12)

Gözkapakları kımıldadı. Özne: **gözkapakları** (177/13)

Biz birbirimizi aldatmak için mi dost olduk? Özne: **biz** (91/5)

Salih söze karıştı. Özne: **Salih** (39/36)

Bu tramvay Aksaray'a gider. Özne: **bu tramvay** (201/4)

Gözler, şiddetli bir merakla ateş aldı. Özne: **gözler** (183/27)

Elinde zarfı tutan memur, hiç değişmeyen soğukkanlılığıyla emir verdi. Özne: **elinde zarfı tutan memur** (26/31)

Bahçede yüksek, yetişkin çamlar vardı. Özne: **yüksek, yetişkin çamlar** (12/10)

Mustafa Efendi, bıyıklarını burarak güldü: Özne: **Mustafa Efendi** (79/11)

Gizli özneye bazı örnekler:

Gizli özne: **ben** Korkarım. (45/28)

Gizli özne: **siz** Etmediniz mi? (19/32)

Gizli özne: **O** Kelime aramak için biraz durdu: (186/12)

3. NESNE

Cümlede yüklemın tesir ettiği varlığı karşılayan unsurdur. Geçişli fiiller, yapma bildirdiklerinden nesne alırlar. Nesne isim, isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olabilir.

Yükleme sorulan “**kimi, neyi, ne**” sorularına cevap verir. Özne ve nesnenin soruları çoğu zaman birbiriyle karışır. Bu nedenle yüklem bulunduktan sonra önce öznenin, daha sonra nesnenin bulunması gerekir.

Nesneler akkuzatif ekini alıp almamalarına göre iki grupta incelenir. Nesne akkuzatif ekini almışsa **belirtili nesne**, almamışsa **belirtisiz nesne** adını alır.

Belirtili nesneye bazı örnekler şunlardır:

Onlar bu çocuğu bilirler. Belirtili nesne: **bu çocuğu** (206/12)

Nizamettin Bey endişeli yüzünü kaldırdı. Belirtili nesne: **endişeli yüzünü** (51/16)

Güzide, içini çekmek ister gibi şu kelimeyi fısıldadı. Belirtili nesne: **şu kelimeyi** (48/2)

Nazmiye Hanım oğlunun sözünü kesti. Belirtili nesne: **oğlunun sözünü** (87/29)

Odayı yeşil ve tatlı bir ışık bürüdü. Belirtili nesne: **odayı** (30/22)

Doktor, ilâcı akıtalım... Belirtili nesne: **ilâcı** (176/28)

Bizim kestane şekerlerini almadı. Belirtili nesne: **bizim kestane şekerlerini** (37/14)

Hava karardığı için lâmbaları yaktılar. Belirtili nesne: **lâmbaları** (43/9)

Odada derin bir neşesizlik yüzleri buruşturmuştu. Belirtili nesne: **yüzleri** (106/11)

Nadir kendi odasının kapısını açtı. Belirtili nesne: **kendi odasının kapısını** (65/10)

Nazmiye Hanım, bu sitem fırtınasının geçmesini bekliyordu. Belirtili nesne: **bu sitem fırtınasının geçmesini** (91/14)

Cebinde Fahri'nin mektubunu çıkardı. Belirtili nesne: **Fahri'nin mektubunu** (135/5)

Çıplak bir ayak sesi kapıya yaklaşıyordu. Belirtili nesne: **çıplak bir ayak sesi** (55/18)

Belirtisiz nesneye bazı örnekler:

Biz mektepte hep klâsik havalar çaldık. Belirtisiz nesne: **klâsik havalar** (17/12)

Mebrure hafif bir çığlık kopardı. Belirtisiz nesne: **hafif bir çığlık** (195/7)

Fakat bir kelime konuşmadılar. Belirtisiz nesne: **bir kelime** (200/32)

Şimdi ikinizden son söz istiyorum. Belirtisiz nesne: **son söz** (76/31)

Salih çingiraklı bir kahkaha attı: Belirtisiz nesne: **çingiraklı bir kahkaha** (41/1)

Müthiş aylar geçirdim. Belirtisiz nesne: **müthiş aylar** (19/28)

Bana küçük bir kutu toz verdi: Belirtisiz nesne: **küçük bir kutu toz** (159/9)

4. DOLAYLI TÜMLEÇ (YER TAMLAYICISI)

Yüklemin mekânını ve istikametini gösteren bu unsur, fiile yönelme, bulunma, ayrılma ekleriyle bağlanır. İsim ve isim cinsinden bir kelime veya kelime grubudur. Yükleme sorulan “**kime, kimde, kimden; nereye, nerede, nereden; neye, neyde, neyden**” sorularına cevap verir. Soruların ve cevapların aynı ekleri alması zorunluluğu diğer unsurlarla karışmasına engel olur. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

Bir sofadan geçtiler. Dolaylı tümleç: **bir sofadan** (65/10)

Türbeden tramvaya bindiler. Dolaylı tümleç: **türbeden tramvaya** (64/33)

Annesi hıçkırırken, komşu kadın onu omzundan sarstı. Dolaylı tümleç: **omzundan** (179/24)

Güzide ile Siyret kameriyede yalnız kaldılar. Dolaylı tümleç: **kameriyede** (48/19)

Hocanın kulağına fena şeyler gitmiş olacak. Dolaylı tümleç: **hocanın kulağına** (76/37)

Küçük, yorgun vücudunu zahmetle taşıyan ince bacakları üstünde doğruldu. Dolaylı tümleç: **küçük, yorgun vücudunu zahmetle taşıyan ince bacakları üstünde** (73/10)

Pencereden havaya baktı. Dolaylı tümleç: **pencereden / havaya** (204/5)

Sana Galata Köprüsünü geçmek yasak. Dolaylı tümleç: **sana** (74/5)

Arabacı, başını çevirerek, arabanın içinde büzülen genç kıza seslendi. Dolaylı tümleç: **arabanın içinde büzülen genç kıza** (8/2)

Hayriye Hanım, kurulu sofranın etrafında dolaşıyordu. Dolaylı tümleç: **kurulu sofranın etrafında** (202/4)

Selâmlığın dar, karanlık merdiveninden çıktılar. Dolaylı tümleç: **selâmlığın dar, karanlık merdiveninden** (65/10)

Elini kapının topuzuna götüremiyordu. Dolaylı tümleç: **kapının topuzuna** (55/3)

Bugün bu hakikati size bildiriyorum. Dolaylı tümleç: **size** (206/10)

Biraz, nefes alarak genç kızın koluna girdi: Dolaylı tümleç: **genç kızın koluna** (150/4)

Hasta, yorganın altında biraz kıvrınarak devam etti: Dolaylı tümleç: **yorganın altında** (168/29)

Onlar da buraya gelirler. Dolaylı tümleç: **buraya** (68/9)

Nevin piyanodan ellerini çekti: Dolaylı tümleç: **piyanodan** (17/8)

Ağlamamaya çalışıyordu. Dolaylı tümleç: **ağlamamaya** (155/33)

Koridorda biraz bekledi. Dolaylı tümleç: **koridorda** (195/22)

Karşı evlerden birinde, alışık bir el ut çalıyordu. Dolaylı tümleç: **karşı evlerden birinde** (109/16)

5. ZARF ve ZARF TÜMLECİ

Fiil unsurunun zamanını ve şartlarını gösterir. Yüklemın zamanını, durumunu, miktarını, yönünü, hangi şartlarda, nasıl, niçin yapıldığını gösteren cümle unsurudur.

Cümlede isim veya isim cinsinden bir kelime grubu, gerundium veya gerundium grubu, bir edat grubu olarak yer alır. Bu unsurun sonunda yer alan instrumental, eşitlik ve yön ekleri doğrudan doğruya zarf olarak kullanılır. Edatlaşmış bazı kelimelerde datif, lokatif ve ablatif ekleri yer alır. Bunlar işletme ekleri değil, zarf ekidir. Çekimsiz olarak fiile doğrudan doğruya bağlanır.

Yükleme yöneltilen “**nasıl, ne zaman, neyle, kiminle, niçin, ne şekilde, hangi amaçla, hangi şartlarda**” gibi sorulara cevap veren unsurdur.

Kelime ve kelime grubu yönelme, bulunma, ayrılma ekleriyle zarf-fiil ekini taşıyan kelimeye bağlanıyorsa zarf tümlecidir, diğerleri zarftır. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

Zarf ögesini taşıyan cümlelere bazı örnekler:

Mebrure hayretle bakıyordu. Zarf: **hayretle** (13/3)

O gece sesimi çıkarmadım. Zarf: **o gece** (163/33)

Mebrure’yi görünce sevindi: Zarf: **Mebrure’yi görünce** (202/5)

Düşünmek için bana izin verin. Zarf: **düşünmek için** (132/1)

İki arkadaş yorgun gözlerle bakışarak ayrıldılar. Zarf: **yorgun gözlerle bakışarak** (84/21)

Ana kız, Mebrure'nin anlattığı vak'aları cankulağıyla dinliyorlardı. Zarf: **cankulağıyla** (28/10)

Babasının yüzü bir fotoğraf gibi hayalinde göründü. Zarf: **bir fotoğraf gibi** (32/34)

Mebrure titrek bir tebessümle cevap verdi. Zarf: **titrek bir tebessümle** (19/8)

Nazmiye Hanım gülererek devam etti. Zarf: **gülererek** (31/24)

Biletçi gelince Mebrure uyandı. Zarf: **biletçi gelince** (200/32)

Bir âşık gibi söylüyorsun. Zarf: **bir âşık gibi** (83/26)

Siyret şimdi gelecek. Zarf: **şimdi** (93/7)

Mebrure derin bir nefes alarak cevap verdi. Zarf: **derin bir nefes alarak** (15/14)

O akşam köşk kalabalıktı. Zarf: **o akşam** (143/31)

Nadir fena sinirlenerek sahifeyi çevirdi: Zarf: **fena sinirlenerek** (174/10)

Zarf tümlecine bazı örnekler şunlardır:

Nadir, kitap sahifesine parmağını sokarak Hatice'nin üstüne eğildi. Zarf tümleci: **kitap sahifesine parmağını sokarak** (174/17)

Çocuk bu parayı alırken yabancından alır gibi tereddüt içinde idi. Zarf tümleci: **bu parayı alırken / yabancından alır gibi** (73/9)

Belma, kulağını bu sestten kurtararak devam etti. Zarf tümleci: **bu sestten kurtararak** (160/24)

Nadir; üç basamağı birden atlayarak sofaya çıktı: Zarf tümleci: **üç basamağı birden atlayarak** (172/31)

Hayriye Hanım, bu hayatın bütün sahnelerini gözlerinin önünden geçirerek başını salladı: Zarf tümleci: **bu hayatın bütün sahnelerini gözlerinin önünden geçirerek** (67/34)

6. CÜMLE DIŞI UNSURLAR

Cümlede fiile ilgisi olmayan, cümleye sadece ilave edilmiş durumda bulunan bağlama edatları, ünlem edatları veya ünlem grupları cümle dışı unsurlardır. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

Şaşkınlıktan ben **de** kabul ettim. (170/37)

Ah, beni ne kadar şaşırttılar. (197/19)

Görüyorsun **ya**... (49/10)

Belma bugün ölüdür, **dostlar**. (186/30)

Fakat anlamadı. (99/3)

Ben bu arkadaşını biliyorum, **Mebrure Hanım**. (208/10)

Haydi, sıra sana geldi. (36/20)

Daha öğrenemedim **efendim**. (194/11)

Yahut böyle görünmesini pek iyi biliyordu. (63/21)

Yalandır **Mebrure Hanım**. (143/8)

B. CÜMLE TÜRLERİ

Yazarların cümle türlerini incelemelerinde bazı farklılıklar görülmektedir.

Tuncer Gülensoy, cümleyi; yapı, yargı, yüklem türlerine göre üçe ayırmaktadır. Yapı bakımından cümleleri; yalın cümle, birleşik cümle, temel cümle, yan cümle, bağlaçlı yan cümle, dilekli yan cümle, şartlı yan cümle, edatlı yan cümle, sorulu yan cümle, ikilemeli yan cümle, ara cümle, girişik cümle, sıralı cümle (bağımlı sıralı, bağımsız sıralı), devrik cümle, kesik cümle olarak ele almaktadır. Yargı bakımından “olumlu, olumsuz, sorulu” olarak; fiil bakımından ise isim cümlesi, fiil cümlesi olarak incelemektedir.²⁶

Vecihe Hatipoğlu, tümceyi yapı, yargı ve yüklem türlerine göre üç bölüme ayırmaktadır.²⁷ Türkân Kodal, yapılarına göre, yüklem türüne göre (isim cümleleri, fiil cümleleri), yüklem yerine göre (kurallı, devrik cümleler), anlamına göre (olumlu, olumsuz, soru, emir, istek, ünlem cümleleri) olarak dört grupta incelemektedir.²⁸

Özlem Kalfa, cümleyi; yapılarına göre, yüklem türüne göre (isim cümleleri, fiil cümleleri), yüklem yerine göre (kurallı, devrik cümleler), anlamına göre (olumlu, olumsuz, soru cümleleri) olarak dört grupta incelemektedir.²⁹

M. Özkan ve diğerlerinin hazırladığı Türk Dili kitabında ise cümleyi; yapılarına göre, yüklem türüne göre (isim cümleleri, fiil cümleleri), yüklem yerine göre (kurallı, devrik cümleler), anlamına göre (olumlu, olumsuz, soru, ünlem cümleleri) olarak dört grupta incelemektedir.³⁰

²⁶ GÜLENSOY, Tuncer: **Türkçe Dersleri**, Kayseri, 1992, s.149-161.

²⁷ HATİPOĞLU, Vecihe: a. g. e. , s.203-244.

²⁸ KODAL, Türkân: a. g. e. , s.155-191.

²⁹ KAFA, Özlem: a. g. e. , s.32-40.

³⁰ ÖZKAN,M., O.ESİN ve H.TÖREN, a. g. e. , s.582-595.

İhsan Sabri Çebi, yapılarına göre, yüklem türüne göre (isim cümleleri, fiil cümleleri), yüklem yerine göre (kurallı, devrik cümleler), anlamına göre (olumlu, olumsuz, soru cümleleri) olarak dört grupta incelemektedir.³¹

Gülşah Oktay, yapılarına göre, yüklemine göre (isim cümleleri, fiil cümleleri), unsurların dizilişine göre (kurallı, devrik cümleler), anlamına göre (a. İsnat tarzına göre cümleler, b. Sabit olma durumuna göre cümleler) dört grupta incelemektedir. İsnat tarzına göre cümleleri 1. Haber cümleleri, 2. Tasarlama cümleleri olarak; Sabit olma durumuna göre cümleleri 1. Olumlu cümleler, 2. Olumsuz cümleler, 3. Soru cümleleri olarak ele almaktadır.³²

Karatekin, yapı, yüklem türü (fiil cümlesi, isim cümlesi), yüklem yerine göre (kurallı cümle, devrik cümle), anlamına göre (olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi) olarak dört grupta incelemektedir.³³

Kazım Karabörk, yapılarına göre, anlamlarına göre (olumlu, olumsuz, soru cümleleri), kuruluşlarına göre (düz cümle, devrik cümle) olarak üç grupta incelemektedir.³⁴

Burhan Paçacıoğlu, yüklemine göre (isim cümlesi, fiil cümlesi), yapılarına göre, yüklem bulunduğu yere göre cümleler (kurallı cümleler, devrik cümleler), anlamlarına göre cümleler (olumlu cümle, olumsuz cümleler, soru cümlesi, ünlem cümlesi) olarak dört grupta incelemektedir.³⁵

Yukarıda verilen izahatlardan da anlaşılacağı gibi cümle türlerinin değerlendirilmesinde farklılıklar vardır. Tuncer Gülensoy, Vecihe Hatipoğlu, Kazım Karabörk ... gibi yazarlar cümleyi üç grupta; Gülşah Oktay, Özlem Kalfa, Burhan Paçacıoğlu ... gibi yazarlar ise cümleyi dört grupta ele almaktadır. Üç grupta ele

³¹ İhsan Sabri ÇEBİ, a. g. e. , s.89-103.

³² OKTAY, Gülşah: a. g. e. , s.72-92.

³³ Karatekin, www.karatekin.com.

³⁴ KARABÖRK, Kazım: *Şecere-i Türk Üzerinde Bir Sentaks Çalışması*, (Doktora tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 1995, s.90-159.

³⁵ PAÇACIOĞLU, Burhan: a. g. e. , s.181-198.

alınması karışıklıklara neden olduğundan cümleleri; yüklemlerine, anlamlarına, unsurların sıralanışına ve yapılarına göre değerlendirmek daha doğrudur.

Unsurların sıralanışına / yüklemine yerine ve yüklemine türüne göre cümle türlerinde araştırmacılar aynı fikirdedirler. Anlamlarına göre cümlelerin değerlendirilmesinde olumlu, olumsuz ve soru cümlelerini bütün araştırmacılar kabul etmektedirler. Ancak bu cümlelerin yanında emir, istek ve ünlem cümlelerine de yer verenler görölmektedir. Bu görüşlerin ışığında cümleleri olumlu, olumsuz ve soru cümleleri olarak değerlendirmek daha uygundur.

1. UNSURLARIN SIRALANIŞINA GÖRE CÜMLELER

a. KURALLI (DÜZ) CÜMLELER

Yüklem unsuru özne unsurundan sonra bulunan cümlelerdir. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

Çamların ince yaprakları arasında elenen güzel kokulu bir rüzgâr yüzlerini okşadı. (29/34)

Caddeye çıkınca, unuttuğu şehrin velvelesi içinde biraz yadırgayarak dört tarafına bakındı. (22/9)

Çocuklar, burada mısınız? (103/14)

Bir haber olacak. (139/26)

Genç kızın siyah gözlerinde bir sevinç raşesi parladı: (24/12)

Ben bu kadına şimdi ne cevap vereyim? (88/22)

Behiç, o güne kadar, Mebrure'ye ciddi, samimi, halûk, milliyetperver görünmeye muvaffak olmuştu. (119/15)

Şehzadebaşı'nda, Nadir'in evini bulmakta güçlük çekmedi. (107/30)

Beni fazla vefasız zannetmişsiniz. (141/20)

Mebrure, sabahleyin geç uyandı. (192/26)

Anadolu'nun en sevdiğim yerlerinden biri de orasıdır. (69/33)

Dans bitince yeni gelenlere hatırlattılar. (43/8)

Nazmiye Hanım da evde değildi. (33/22)

Yarın sizinle Çamlıca'ya gidelim. (116/16)

Nazmiye Hanım, bu sitem fırtınasının geçmesini bekliyordu. (91/14)

Nizamettin Bey endişeli yüzünü kaldırdı: (51/6)

Bana Manisa'yı ne güzel hatırlattınız. (115/3)

Caddeye çıkınca, unuttuğu şehrin velvelesi içinde biraz yadırgayarak dört tarafına bakındı. (22/9)

Nadir bu hiç tanımadığı genç kıza bakarak düşündü. (52/18)

Anadolu'dan geliyorsunuz ha... (69/13)

b. DEVRİK CÜMLE

Unsurların sıralanışında özne unsuru yüklem unsurundan sonra geliyorsa böyle cümlelere devrik cümle denir. Metnimizden örnek:

Nedir o? (132/15)

2. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

a. OLUMLU CÜMLELER

Yüklemin bildirdiği eylemin ya da yargının yapıldığını, yapılacağını bildiren cümleye denir. Türkçe de isim veya fiil soylu bütün kelimeler olumludur. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

Gelecek aya düğünümüz var. (96/8)

Etraf simsiyahtı. (124/18)

Hava kararırken köşke dönen Mebrure, bütün ev halkını yemek odasında buldu. (143/33)

Heyecanlarını yatıştırmak için tatlı, hüznün veren sakin havalardan birini aradı. (100/5)

Köşeyi dönen helvacının uyuşturucu bir makamla tekrarladığı kelimeler, uzaklaştı. (204/21)

Kalemde birkaç memur, kendilerini gittikçe meraka düşüren bu maceranın neticesini öğrenmek ihtiyacıyla büyük defterin başına geçtiler. (24/25)

Boğazına doğru çekik, yuvarlak çenesinde gurura ve tahakküme istidadı gözüküyor. (18/18)

Nazmiye Hanım gülerek devam etti. (31/24)

Nazmiye Hanım ve kızı, sesinin titreyişinden Nadir'in ciddi olduğunu hemen anlıyarak bağurdılar: (183/19)

Bir mesele var. (74/34)

Pencerenin camları hemen buğulandı. (123/10)

Mebrure, salona giderek, bazı moda albümleri karıştırmakla vakit geçirdi. (33/22)

Arabacı, Nafi Bey'in nerede oturduğunu düşünürken, adam tanıyan gözleriyle kadına dikkatli dikkatli baktı. (6/14)

İç kapının kırmızı perdesi yanlara doğru açıldı. (7/12)

Nevin biraz düşündükten sonra ilâve etti: (16/1)

Tramvayın kadınlar tarafında yapayalnızdı. (27/28)

Mebrure köşke gecikti. (117/3)

Mebrure, gazeteleri bırakmadan kayıtsızlıkla sordu: (120/9)

Nevin'e doğru giderek başını eğdi: (20/18)

Mebrure, avucunun pembe çukuruna birkaç damla kolonya döktü. (34/7)

Yunanlılar zaptettiler! (19/26)

b. OLUMSUZ CÜMLELER

Yüklem bildirdiği eylemin ya da yargının yapılmadığını, yapılmayacağını bildiren cümleye denir. “-ma, -me” olumsuzluk ekiyle “yok, değil hayır, ne...ne” sözcükleriyle olumsuzluk anlamı sağlanır. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

Biraz evvelki hasta değildi. (155/6)

Yapılacak başka şey yoktu. (53/36)

Ayrıca ben çocuk değilim. (129/20)

Olmaz... (193/37)

Cevap vermiyordu. (164/1)

Ertesi günü akşamı, Mebrure ile hizmetçiden başka kimse yoktu. (99/7)

Mebrure, ertesi gün, öğleye kadar nasıl vakit geçireceğini bilemedi. (107/19)

Ağlamamak için ne çektiğimi bilemezsiniz. (189/29)

Gözleri birdenbire seçemedi. (196/2)

Ben, Nazmiye Hanımın ve ailesinin bu derece iğrenç olduklarını hiç bilmiyordum. (67/34)

Kızlar evvela inanmadılar. (96/12)

Güzide'nin yanında hiçbir şey yapılamaz. (46/27)

Bu misafirliğin ne zamana kadar süreceğini de tahmin edemiyorum. (67/32)

İki üç saat evvel kaldırımları dolduran ahali yığınlarından eser yok. (5/7)

Haber pek doğru değil. (154/37)

Hayır hiç cesaret vermedim. (129/11)

Zaten karışılmasından hoşlanmazdı da... (109/149)

Muhacir'in Müdüriyeti'nin nerede olduğunu bilmiyordu. (22/6)

Naciye Hanımın sana kızmaya hakkı yok. (88/24)

Yemek sonuna kadar düğün hikayesi bitmedi. (117/21)

c. SORU CÜMLELERİ

Bir soruya cevap isteyen cümlelerdir ve yüklem bildirdiği eylemin ya da yargının gerçekleşip gerçekleşmediğini soran cümlelerdir. Bu; soru eki, soru sıfatı, soru zamiri ve soru zarfı ile sağlanır. Sorulu biçimde olması her zaman olumlu ya da olumsuz cevap istediği anlamına gelmez. Soru yoluyla cümleye özellikle “-mi, -mı” soru ekiyle değişik anlam özellikleri kazandırabilir. Soru cümlelerinin olumlusu, olumsuzu yapılabilir. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

Bu fikri nasıl buldun? (131/22)

Kim olabilir? (147/25)

Neredeyiz? (125/33)

Sen delirdin mi? (165/8)

Sana Siyret hiçbir şey söylemedi mi? (92/22)

Sen neci oluyorsun? (76/19)

Tevkif edildiği zaman yanında parası var mıydı? (109/10)

Gece kalacak mı? (88/24)

Mebrure Hanım, Mebrure yok mu? (33/26)

Sana daha garip birşey söyleyeyim mi? (104/26)

Bu gibi işlerden bana ziyan gelmeyeceğini bilmiyor musun? (74/1)

Salih ağabeyim geldi mi? (73/25)

Kimi istedin? (23/6)

O orta kanepede oturan siyahlı kadın mıydı Nazmiye Hanım? (185/29)

Hastalığı nedir? (150/20)

Siz nereye seyahat etmek istersiniz? (124/29)

Ah, kimdi acaba? (127/3)

Nasıl defedeceğiz? (164/14)

Mebrure Hanım, bu genç arkadaşı tebrik etmemize izin verir misiniz? (208/13)

Bunları kim için söylüyorsun baba? (76/10)

3. YÜKLEMLERİNE GÖRE CÜMLELER

a. İSİM (AD) CÜMLELERİ

Yüklemi isim veya isim cinsinden bir kelime grubu olan ve yargı bildiren cümlelere isim cümlesi denir. İsim, sıfat, zamir, bağlaç, edat, zarf...gibi sözcükler ek eylemle yargıya bağlanır. Bildirme söz konusu olduğunda “ nesne ” unsuru bulunmaz. Metnimizden bazı örnekler şunlardır:

Odur. (127/5)

Bu Anadolu seyahati, Mebrure için pek canlı bir vaaddi. (134/25)

Saadetin ilk çılgın dakikalarındayım. (135/37)

Bunun için bir vasıta kanundur. (94/32)

Pederimin de Manisa'da ticareti yolunda idi. (66/30)

Söyleyeceğim şey size aittir. (75/36)

Zındığın birisin. (76/19)

Oğlan nur topu gibi idi. 40/9

Tramvayın kadınlar tarafında yapayalnızdı. (27/28)

Kapıyı Mebrure'ye açan Nadir'di. (107/33)

Postahannede memurdur. (109/27)

Behiç, o gece, zarif ve şaşaalıydı. (117/6)

Sözde kızların en çok andıkları darbimesel budur. (113/19)

Hava karanlıktı. (122/18)

Hâlâ şuursuzluğun o muammalı sükûtu içinde donuk gözler, hiçbir mânâ verilemeyen sabit, istikametsiz, garip, korkunç bakışlarıyla hareketsizdiler. (176/25)

Onun sana teslim olacağı evvelden belli idi. (81/14)

Hakikaten Behiç bu kıyafetiyle pek zarifti. (121/29)

Mebrure için bir gece evvelki hadiseyi unutmak mümkün müydü? (33/33)

İdarenin memuru, odacısı, kapıcısı yok mu? (22/25)

Aşkın bile evvelden çizilmiş programları, muayyen safhaları vardır. (124/4)

b. FİİL (EYLEM) CÜMLELERİ

Yüklemi çekimli bir fiille kurulan cümlelere fiil cümlesi denir. Yüklem;fiil, kip ve şahıs kavramlarından oluşur. Metnimizden bazı örnekler:

Behiç bu tasavvurunu beğenerek rahat uyudu. (120/3)

Mebrure ile bir saat kadar hep taşradan, yerlilere mahsus ince ve güzel âdetlerden konuştular. (115/26)

Kapının kanadı, arkasındaki dolaba büyük bir çatırtı ile vurarak ardına kadar açıldı: 178/1

Yüzüne, büyük sobadan gelen koyu bir sıcaklık çarptı. (196/4)

Nevin, köşkün iç yüzünü bilmeyenlere iyi propaganda yapmıştı. (89/18)

Hayriye Hanım, bu hayatın bütün sahnelerini gözlerinin önünden geçirerek başını salladı: (67/34)

Mebrure, koltuğa otururken hafif sararmıştı. (196/10)

Yemek sonuna kadar düğün hikayeleri bitmedi. (117/21)

Harareti otuz sekiz buçuğa çıkmış mı? (114/15)

Eve gidinceye kadar da hiçbir yerde bulamadı. (201/30)

Fahri, yanık alnının büklümlerinde parmaklarını gezdirerek muhakeme etti. (141/27)

Ben seni şimdiye kadar hiç aldattım mı? (97/6)

Onun çığlıklarını hatırlıyordu. (193/18)

Son zamanlara kadar, zavallı kadın babama anne gibi baktı. (67/2)

Nadir Bey, Fahri gittiler mi? (192/30)

Bu intiharın sebebi kadının zabıtaya hitaben bıraktığı mektuptan anlaşılmiştir.
(205/36)

O benim nefretimi anlayarak elinden geldiği kadar müşfik davrandı. (168/9)

Kelime aramak için biraz durdu. (186/12)

Hele kendi odası pek sinirine dokunuyordu. (79/27)

Fahri gökyüzünde bitmeyen renk oyunlarını göstermişti. (118/1)

4. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Yapılarına göre cümle çeşitleri hususunda araştırmacılar ve ilim adamları arasında birliktelik sağlanamamaktadır. Özellikle bu birlikteliğin olmayışı “Birleşik cümle”nin nasıl olması gerektiği konusundadır.

Tahsin Banguoğlu, birleşik cümle için “Anlam ve şekil ilişkileri olan birden fazla yargının bir araya gelmesiyle kurulmuş cümleye birleşik cümle (phrase composee) adını veriyoruz” açıklamasını yapmaktadır.³⁶

Yazar, yapılarına göre cümleleri basit ve birleşik cümle olarak ayırmaktadır. Basit cümleleri; a. Fiil cümlesi, b. İsim cümlesi, c. Saplama cümlesi olarak ayırır. Birleşik cümleyi anlam ve şekil açısından iki başlıkta inceler. Anlam açısından birleşik cümleyi; a. Yan yana birleşik cümle, b. Alt alta birleşik cümle olarak ele alır. Şekil açısından birleşik cümleyi; 1. Tümleme birleşik cümle (a. Tümleme şart

³⁶ BANGUOĞLU, Tahsin: a. g. e. , s.547.

cümlesi, b. İlinti zamiri cümlesi, c. Bağlam cümlesi), 2. Karmaşık birleşik cümle (a. Ad-fiil cümlesi, b. Sıfat-fiil cümlesi, c. Zarf-fiil) cümlesi olarak inceler.³⁷

İhsan Sabri Çebi, cümleleri yapılarına göre beş grupta ele almaktadır. 1. Basit cümle, 2. Birleşik cümle, 3. Bağlı cümle, 4. Sıralı cümle, 5. Sıralı-bağlı cümle olarak ayırmaktadır. Birleşik cümleyi ise 1. Şartlı birleşik cümle, 2. Ki'li birleşik cümle, 3. İç-içe birleşik cümle olarak üçe ayırmaktadır.³⁸

Yazar, ki'li birleşik cümleleri incelerken yardımcı cümlenin asıl cümle içerisinde yaptığı göreve göre dörde ayırır: 1. Yardımcı cümlenin asıl cümlenin öznesi olması, 2. Yardımcı cümlenin asıl cümlenin nesnesi olması, 3. Yardımcı cümlenin asıl cümlenin zarfı olması, 4. Yardımcı cümlenin asıl cümlenin yüklemine açıklaması.³⁹

Aynı yazar, iç içe birleşik cümleyi; a. Yardımcı cümlenin asıl cümle içinde nesne olarak görev yaptığı iç içe birleşik cümle, b. Yardımcı cümlenin asıl cümlenin bir unsuru içinde görev yaptığı iç içe birleşik cümle olarak incelemektedir.⁴⁰

“Yüksek Öğretimde Türk Dili Sözlüğü ve Yazılı Anlatım” adlı kitapta ise “Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir durumu tam olarak bir yargı ifadesiyle anlatan kelime veya kelime grubudur” diyerek cümlenin tanımını vermektedir. Cümle öğelerini belirttikten sonra yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümle, 2. Sıralı cümle (a. Bağımlı sıralı cümle, b. Bağımsız sıralı cümle), 3. Bağlı cümle, 4. Birleşik cümle (a. Şartlı birleşik cümle, b. İç içe birleşik cümle, c. Ki'li birleşik cümle, d. Girişik cümle), 5. Eksilteli cümle, 6. Ara cümleli cümleler olarak altı başlıkta ele almaktadır.⁴¹

³⁷ BANGUOĞLU, Tahsin: a. g. e. , s.547-585.

³⁸ ÇEBİ, İhsan Sabri: **On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Türkçesine Ait İki Eser Üzerinde Sentaks İncelemesi**, (Doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 1994, s.89-93.

³⁹ ÇEBİ, İhsan Sabri: a. g. e. , s.91.

⁴⁰ ÇEBİ, İhsan Sabri: a. g. e. , s.93.

⁴¹ ÖZKAN,M., O.ESİN ve H.TÖREN: a. g. e. , s.582-594.

Eserde, girişik cümleye yer verilmesine rağmen şöyle bir açıklama eklemektedir. “Esasen bu yapıdaki kuruluşlar, tam bir yargı bildirmedikleri için cümle değil, kelime grubu yapısındadır.”⁴²

Nevide Balkan, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler (a. Basit isim cümlesi, b. Basit fiil cümlesi), 2. Birleşik cümleler (a. Şartlı birleşik cümleler, b. İç içe birleşik cümleler, c. Ki’li birleşik cümleler, d. Diğer bağlama edatlarıyla kurulan birleşik cümleler), 3. Sıralı cümleler, 4. Kesik cümleler (a. Cümle özelliği gösteren kesik cümleler, b. Cümle özelliği göstermeyen kesik cümleler) olarak dört başlıkta ele almaktadır.⁴³

Gülşah Oktay, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler (a. Basit isim cümleleri, b. Basit fiil cümleleri), 2. Birleşik cümleler (a. Şartlı birleşik cümleler, b. İç-içe birleşik cümle), 3. Bağlı cümleler (a. Ki’li bağlı cümleler, b. Diğer bağlama edatlarıyla oluşan cümleler) olarak üç başlık altında ele almaktadır.⁴⁴

Murat Kılıç, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümle, 2. Birleşik cümle olarak ikiye ayırmaktadır. Birleşik cümleyi; a. Girişik birleşik cümle, b. Ki’li Birleşik cümle, c. Karma birleşik cümle, d. İç içe birleşik cümle, e. Şartlı birleşik cümle, f. Sıralı birleşik cümle olarak değerlendirmektedir. Sıralı birleşik cümleleri; a. Bağımlı, bağlı sıralı birleşik cümle, b. Bağımlı, bağımsız sıralı birleşik cümle, c. Bağımlı, bağlı, bağımsız sıralı birleşik cümle, d. Bağımsız, bağlı sıralı birleşik cümle, e. Bağımsız, bağımsız sıralı birleşik cümle, f. Bağımsız, bağlı, bağımsız sıralı birleşik cümle olarak belirtmektedir.⁴⁵

Kazım Karabörk, basit cümleyi “İçerisinde bir tek hüküm veya dilek bulunan cümlelerdir.” şeklinde açıkladıktan sonra a. İsim cümleleri, b. Fiil cümleleri olarak ayırmaktadır.⁴⁶

⁴² ÖZKAN, M., O.ESİN ve H.TÖREN: a. g. e. , s.582-594.

⁴³ BALKAN, Nevide: *Sevinç Çokum’un Hikayelerinde Sentaks Çalışması*, (Yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 1998, s.220-223.

⁴⁴ OKTAY, Gülşah: a. g. e. , s.72-80.

⁴⁵ KILIÇ, Murat: *Sehi Tezkiresi Üzerinde Bir Sentaks Çalışması*, (Yüksek lisans tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Maraş, 1999, s.6-7.

⁴⁶ KARABÖRK, Kazım: a. g. e. , s.2.

Karabörk, birleşik cümle “İçerisinde birden fazla hüküm bulunan veya dilek ifade eden cümlelerdir. Bu hüküm yahut dilekler de birer çekimli fiile dayanır.” dedikten sonra inceledikleri metinde dört çeşit birleşik cümle kullanıldığını ve şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, sıralı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle olduğunu belirtir.⁴⁷

Türkân Kodal, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler (a. Basit isim cümleleri, b. Basit fiil cümleleri), 2. Birleşik cümleler (a. Şartlı birleşik cümle, b. İç içe birleşik cümleler, c. Ki’li birleşik cümleler, ç. Diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler, d. Ara sözcükler (unsurlar)), 3. Sıralı cümleler, 4. Kesik cümleler olarak dörde ayırmaktadır.⁴⁸

Özlem Kafa, yapılarına göre cümleleri dörde ayırmaktadır. 1. Basit cümleler, 2. Birleşik cümleler (a.Şartlı birleşik cümleler, b. Ki’li birleşik cümleler, c. İç içe birleşik cümleler), 3. Bağlı cümleler, 4. Sıralı cümleler olarak ele almaktadır. Bağlı cümleleri a. Ve edatıyla bağlanan cümleler, b. Diğer edatlarla bağlanan cümleler (ancak, lakin, belki edatlarıyla bağlananlar) olarak incelemektedir.⁴⁹

Yusuf Tepeli, yapılarına göre cümleleri; 1. İsim cümleleri, 2. Fiil cümleleri olarak ele almaktadır. İsim cümlelerini a. Basit isim cümleleri, b. Birleşik isim cümleleri olarak incelemektedir. Birleşik isim cümlelerini de 1. Girişik birleşik isim cümleleri, 2. Bağlı birleşik isim cümleleri, 3. Karma birleşik isim cümleleri, 4. Şartlı birleşik isim cümleleri, 5. Ki’li, birleşik isim cümleleri, 6. İç içe birleşik isim cümleleri olarak sınıflandırmaktadır. Fiil cümlelerini de aynı şekilde ama fiil halleriyle incelemektedir.⁵⁰

Meriç Harmancı, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler (a. Basit isim cümleleri, b. Basit fiil cümleleri), 2. Birleşik cümleler (1. Şartlı birleşik cümleler, 2. Ki’li birleşik cümleler), 3. İç içe birleşik cümleler, 4. “Çün”lü veya “çünkü”li birleşik

⁴⁷ KARABÖRK, Kazım: a. g. e. , s.90.

⁴⁸ KODAL, Türkan: a. g. e. , s.155-175.

⁴⁹ KAFA, Özlem: a.g.e., s.32-36.

⁵⁰ TEPELİ, Yusuf: *Ali'nin Nesrinde Sentaks*, (Yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1988, s.70-116.

cümleler olarak sınıflandırmaktadır. Şartlı birleşik cümleleri; a. Geniş zamanın şartının geçmiş zaman şartı yerine kullanılması, b. Şartın istek ekiyle karşılanması ele almaktadır. Ki'li birleşik cümleleri ise a. Yardımcı cümlenin özne olarak kullanılması, b. Yardımcı cümlenin nesne olarak kullanılması, c. Yardımcı cümlenin zarf olarak kullanılması, d. Farklı hususiyetle olan ki'li birleşik cümleler olarak eserinin cümlelerini incelemektedir.⁵¹

Cengiz Alyılmaz, yapılarına göre cümleleri; a. Basit cümle, b. Birleşik cümle (1. Girişik birleşik cümle, 2. Bağlı birleşik cümle, 3. Karma birleşik cümle, 4. Şartlı birleşik cümle, 5. Ki'li birleşik cümle, 6. İç içe birleşik cümle, 7. Sıralı birleşik cümle) olarak incelemektedir.⁵²

Muhsine Börekci, cümleleri yapılarına göre önce 1. İsim cümlesi, 2. Fiil cümlesi olarak ikiye ayırmaktadır. İsim cümlelerini a. Basit isim cümleleri, b. Birleşik isim cümleleri olarak incelemektedir. Birleşik isim cümlelerini de 1. Girişik birleşik isim cümleleri, 2. Bağlı birleşik isim cümleleri, 3. Karmaşık birleşik isim cümleleri, 4. Şartlı birleşik isim cümleleri, 5. Ki'li birleşik isim cümleleri, 6. Sıralı birleşik isim cümleleri, 7. İç içe birleşik isim cümleleri olarak sınıflandırmaktadır. Fiil cümlelerini de aynı şekilde ama fiil halleriyle incelemektedir.⁵³

Abdurrahman Takirdaroğlu, yapılarına göre cümleleri; 1. İsim cümleleri, 2. Fiil cümleleri olarak ikiye ayırmaktadır. İsim cümlelerini 1. Basit isim cümlesi, 2. Birleşik isim cümlesi olarak incelemektedir. Birleşik isim cümlelerini de a. Girişik birleşik isim cümlesi, b. Bağlı birleşik isim cümlesi, c. Karma birleşik isim cümlesi, d. Şartlı birleşik isim cümlesi, e. Ki'li, birleşik isim cümlesi, f. İç içe birleşik isim

⁵¹ HARMANCI, Meriç: a. g. e. , s.58.

⁵² ALYILMAZ, Cengiz: *Latifi Tezkiresi'nin Sentaks Yönünden İncelenmesi*, (Yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1988, s.58.

⁵³ BÖREKÇİ, Muhsine: *Aşık Çelebi Tezkiresi'nin Sentaks Bakımından İncelenmesi*, (Yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1988, s. 143-181.

cümlesi, g. Sıralı birleşik isim cümlesi olarak sınıflandırmaktadır. Fiil cümlelerini de aynı şekilde ama fiil halleriyle incelemektedir.⁵⁴

M.Kaya Bilgegil, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler, 2. Birleşik cümleler (1. Girişik birleşik cümleler, 2. Şartlı birleşik cümleler, 3. Sıralı birleşik cümleler, 4. Bağlı cümleler, 5. Ki bağlacıyla kurulan cümleler) olarak sınıflandırmaktadır. Ayrıca “ara cümlecığı” ve “karmaşık cümle” şeklinde iki ayrı cümle şeklini de bunlara eklemektedir.⁵⁵

Vecihe Hatiboğlu, cümleye tümce adını vermektedir. Yapılarına göre tümceleri; Yalın tümce (1. Ad tümcesi, 2. Eylem tümcesi), Bileşik tümce (1. Bağlaçlı yan tümce, 2. Dilekli yan tümce, 3. Koşullu yan tümce, 4. İlgeçli yan tümce, 5. Olumsuzluk koşacıyla yan tümce, 6. Sorulu yan tümce, 7. İkilemeli yan tümce, 8. Kalıplaşmış yan tümce) olarak sınıflandırmaktadır.⁵⁶

Haydar Ediskun, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler, 2. Birleşik cümleler (1. Girişik birleşik cümleler, 2. Şartlı birleşik cümleler) olarak incelemektedir. Biçimlerine göre cümleleri ise “sıra cümleler”, “bağlı cümleler” olarak incelemektedir.⁵⁷

Tuncer Gülensoy, yapılarına göre cümleleri; yalın cümle, birleşik cümle, temel cümle, yan cümle, bağlaçlı yan cümle, dilekli yan cümle, şartlı yan cümle, edatlı yan cümle, sorulu yan cümle, ikilemeli yan cümle, ara cümle, girişik cümle, sıralı cümle (bağımlı sıralı, bağımsız sıralı), devrik cümle, kesik cümle olarak ele almaktadır.⁵⁸

M.Metin Karaörs, “Türkçede yapı bakımından aslî olarak “fiil cümlesi” ve “isim cümlesi” olmak üzere iki çeşit cümle vardır. Bir de bu aslî cümle çeşitlerini genişletilmiş şekillerinden ibaret olan birleşik cümle tipleri kullanılmaktadır.” açıklamasından sonra yapılarına göre cümleleri; 1. Fiil cümlesi, 2. İsim cümlesi,

⁵⁴ TAKİRDAROĞLU, Abdurrahman: **Kınalızade Hasan Çelebi'nin Tezkiretü's-Şuara'sı Üzerinde Bir Sentaks Çalışması**, (Yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1988, s.51-92.

⁵⁵ BİLGEGİL, M.Kaya: a. g. e. , s.73-97.

⁵⁶ HATİPOĞLU, Vecihe: a. g. e. , s.146-152.

⁵⁷ EDİSKUN, Haydar: a. g. e. , s.379-387.

⁵⁸ GÜLENSOY, Tuncer: a. g. e. , Kayseri, 1992, s.149-161.

3. Şartlı birleşik cümle, 4. Ki'li birleşik cümle, 5. İç içe birleşik cümle olarak beşe ayırmaktadır⁵⁹.

İsmet Cemiloğlu, cümleleri “basit cümleler, birleşik cümleler” olmak üzere iki başlıkta toplamakta ve birleşik cümleleri ise “şartlı birleşik cümle, ki'li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle” olmak üzere üç bölümde ele almaktadır. Ayrıca “çün” veya “çünkü” edatlarıyla kurulan cümleleri de dördüncü bir birleşik cümle olarak ele almaktadır.⁶⁰

Karatekin, yapılarına göre cümleleri; 1. Basit cümleler, 2. Birleşik cümleler (a. Şartlı birleşik cümleler, b. Ki'li birleşik cümleler, c. Sıralı ve bağlı cümleler) olarak ele almaktadır.⁶¹

Paçacıoğlu, yapılarına göre cümleleri; a. Basit cümle, b. Birleşik cümle (1. Şartlı birleşik cümle, 2. Ki'li birleşik cümle, 3. İç-içe birleşik cümle, 4. Girişik birleşik cümle), c. Bağımsız birleşik cümle (1. Sıralı cümleler, 2. Bağlı cümleler) olarak ele almaktadır. Sıralı cümleleri; a. Bağımsız sıralı cümle, b. Bağımlı sıralı cümle olarak incelemektedir.⁶²

Fuat Bozkurt, “birimler” bölümünde tümceleri yapı bakımından yalın ve birleşik olmak üzere ikiye ayırır. Türkçede yaklaşık on tür yan tümce saptandığını buna göre yan tümce birimleri ve birleşik cümle türlerini şöyle sıralar: 1. Sıralı tümce, 2. Bağlı tümce, 3. “Ki” bağlaçlı tümce, 4. İlgeçli tümce, 5. Soru ekli tümce, 6. Değil koşaçlı tümce, 7. İç-içe tümce, 8. Koşullu tümce, 9. Eksilteli tümce, 10. Ara sözlü tümce.⁶³

Yukarıdan beri verilen izahatlardan da anlaşılacağı gibi araştırmacıların cümlelerin tarifinde birleştikleri ve hüküm bildiren en büyük kelime grubu olduğunu kabul ettikleri görülmektedir. Ancak yapılarına göre cümlelerin incelenmesinde

⁵⁹ KARAÖRS, M.Metin: a. g. e. , s.44-45.

⁶⁰ CEMİLOĞLU, İsmet: *On Dördüncü Yüzyıla Ait Bir Kıyas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelenmesi*, TDK Yay. 602, Ankara 1994, s.57.

⁶¹ Karatekin, www.karatekin.com.

⁶² PAÇACIOĞLU, Burhan: a. g. e. , s.181-198.

⁶³ BOZKURT, Fuat: *Türkiye Türkçesi*, Ankara, 2000, s.205-206.

farklılıklar söz konusudur. Bu farklılık daha çok birleşik cümlenin tarif ve sınıflandırılmasında göze çarpmaktadır.

İsim-fiil grubu, sıfat-fiil, zarf-fiil grubu içeren cümleleri bazısı basit (yalın) cümle, bazısı da birleşik cümle olarak ele almaktadır. Jean Deny, M.Kaya Bilgegil, Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, Vecihe Hatipoğlu, Tuncer Gülensoy...vb. yazarlar “birleşik veya girişik birleşik cümle” olarak değerlendirmektedir. Muharrem Ergin, M.Metin Karaörs, Mecdut Mansuroğlu, İhsan Sabri Çebi...vb. yazarlar ise bu kelime gruplarını cümlenin bir ögesi olarak kabul etmektedirler. İsim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu içeren cümleleri basit cümle olarak değerlendirmektedir.

Bu tür cümleleri birleşik cümle kabul eden araştırmacılara göre; fiilimsiler yarım yargı veya yan yargı bildiren kelimelerdir. Bundan dolayı bu kelimeler temel cümleye bağlanan birer yan cümle, cümlemsi veya cümleciktir. Yüklem, bu yargıları sonuca bağlamaktadır. Birden fazla yargı taşıdıklarını ve bundan dolayı birleşik cümle olduklarını belirtir.

Fiilimsiler yargı bildirmeyen, cümle içerisinde isim, sıfat, zarf görevi yapan kelimelerdir. Esas yargıya bir cümle unsuru olarak yardım eden kelime grubudur. Birleşik cümleler, en az iki tane çekimli fiilden meydana gelmektedir. Fiilimsiler de çekimli fiil olmayıp kip ifadesi taşımadıklarından bir cümle değildirler.

Sıralı cümle ve bağlı cümle hususunda da farklılıklar vardır. Bu cümle türlerini pek çok araştırmacı yapı bakımından cümleler ya da biçimine göre cümlelere dahil ederken, bazıları ise birleşik cümle çeşitlerinden biri olarak kabul etmektedirler. Bu cümleleri birleşik cümle türü içine almak “şartlı, ki’li, iç içe birleşik” cümlelerin yapı ve manasında karışıklık meydana getirmektedir. M.Metin Karaörs, Muharrem Ergin... gibi yazarlar ise müstakil cümleler olarak değerlendirmektedir.

İç içe birleşik cümleyi değerlendiren araştırmacıların bu cümlenin tanımı, kuruluşu hakkındaki görüşleri aynı doğrultudadır. İhsan Sabri Çebi, Nevide Balkan, Gülşah Oktay, Murat Kılıç...gibi araştırmacıların çoğu bu cümle çeşidini birleşik

cümle çeşidi arasına alırken; Meriç Harmancı, M. Metin Karaörs... gibi bazı dilciler ise birleşik cümle grubuna dahil etmemiştir.

Ki'li cümleleri de bazı dilciler birleşik cümle içerisinde bazıları ise bağlı cümle içinde ele almaktadır.

Ara söz; cümlenin herhangi bir ögesinin açıklayıcısı durumundadır. Cümleden çıkarıldığında anlam bozulmaz. Bu nedenle birleşik cümle içerisinde değerlendirilemez.

a. BASİT CÜMLE

Cümle içerisinde ya bir tek çekimlenmiş eylem ya da ek eylemle yargı anlamı kazanmış bir kelime yer alır. Yani tek bir yüklemi bulunan cümlelerdir. Metnimizde 2790 basit cümle yer almaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

Nevin sustu. 131/24

Sonra gözlerini pencereye yaklaştırdı. 125/32

Cebinden Fahri'nin mektubunu çıkardı. 135/5

Hiçbir kayda, şarta tâbi olmadan kızınızı alacağım. 95/4

Bu bir sene geçince, Melike'yle münasebete başladı. 158/30

Mebrure odasında yalnız kalınca pencerenin önündeki koltuğa kendini bıraktı.
61/22

Yarı inik, kalın ve kirli muşamba perdelerin, sık delikli kafeslerin iyice kararttığı odanın köşesinde hastanın demir karyolasını, yazma bir yorgan altında

kıvrık vücudunu, yastığa yapışık gibi tel tel ayrılıp dağılmış saçlarını ve yüzünün uçuk rengini gördü. 153/14

Evdoksiya, Mebrure'nin telâşını anlayacak kadar köşkün iç yüzünü bildiği için acı acı gülümsedi: 127/31

Hasta, söz söylerken, gırtlığı kesilen bir insan gibi hırıltı ve boğuk bir feryadla sığradı. 173/30

Nadir Bey'i görmediniz mi? 145/5

Behiç, bol bol savurduğu sigara dumanları arasında genç kızın vecdle ürperen göz kapaklarına, kısılan dudaklarına beyaz titrek ellerine bakıyordu. 101/15

Genç kız bahçe kapısına doğru yürüdü. 21/25

Avrupa sefaretinde dolaşa dolaşa iyice frenkleşmiş olan Nizamettin Bey, tiyatroya muhabbetinden bahsediyor. 50/12

Bizim yaptığımızı duyuyorlar mı? 78/21

İlk sarsıntıdan sonra kapı yavaşça açıldı: 182/17

Gecenin ilk esmer gölgeleri meydanı doldurdu. 27/3

Mustafa Efendi sinirli sinirli güldü: 80/22

İşin aslını öğrenince yüreğine iniyordu. 91/33

Hırçın bir hava yüzlerine çarptı. 121/37

Ötekilerin sustuğunu görerek ateş aldı: 187/6

b. BİRLEŞİK CÜMLELER

Bir asıl (temel) cümle ile onun mânâsını tamamlayan bir yardımcı cümleden oluşur. “Şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle” gibi.

1. ŞARTLI BİRLEŞİK CÜMLE

Şart kipini taşıyan yardımcı cümle ile onu tamamlayan bir temel cümleden oluşur. Yardımcı cümle önce, temel cümle sonra gelir. Metnimizde 76 şartlı birleşik cümle yer almaktadır. Bunlardan bazı örnekler:

Ben istesem kendim alamaz mıyım? 80/24

Bu ümit de azalırsa, muhite uymaya mahkûm kalmaz mı? 82/14

Bu kızın ne kadar zayıfladığını görmeniz şaşarsınız... 105/19

“Veririm” dese çabucak yalancı çıkmış olacaktı. 80/11

Siz çıkmazsanız ben çıkıyorum. 57/24

Ben yürüyüp gitmeseydim acı şeyler işitecektim. 88/19

Artık köşke gitmezsem, nereye sığınabilirim? 190/24

Bilseniz şimdi ben neyim? 203/18

Olsaydı bizden gizlemezdi. 181/22

Reddetseydim işi mahkemelere sürüklerdi. 95/20

İcap ederse annem de ona yardım eder... 131/18

Mebrure'nin şikayetlerine bakılırsa, bu ihtiyara vazifesini çabuk yaptırmak için pek zahmet çektiği anlaşılıyordu. 175/13

Sen bu sinir titremesine uğramadınsa bilemezsin. 168/8

Babamın İstanbul'da olduğunu öğrenirsem, bu müjde beni deli eder. 21/23

Gelmezsem ölürüm. 47/36

Kelime-i şehadet getir desem şaşırırsın. 76/20

Delî olmaksansa aptal olmak hayırlıdır. 75/12

Elinizi uzatmazsanız darılacağım. 58/1

Yanılmıyorsanız siz İzmir'de, Amerikan mektebinde tahsilde idiniz. 70/15

Böyle birşey duyarsam pek fena muamele yaparım. 74/9

2. Kİ'Lİ BİRLEŞİK CÜMLE

“ki” bağlacının bulunduğu cümleleri bazı araştırmacılar birleşik cümle olarak, bir kısımda bağlı cümle olarak değerlendirmektedir.

Muharrem Ergin, “ki” nin iki fiili, iki cümleyi bağlamak için kullanıldığını belirterek bu bağlacın bulunduğu cümleleri “Birleşik cümle” başlığı altında incelemektedir.⁶⁴

Tahsin Banguoğlu, ki'li bağlı cümleyi “İlinti cümlesi” olarak isimlendirir. Bu cümle türünü “Birleşik cümle” başlığı altında incelemektedir.⁶⁵

⁶⁴ ERGİN, Muharrem: a. g. e. , s.383.

⁶⁵ BANGUOĞLU, Tahsin: a. g. e. , s.552.

Vecihe Hatiboğlu da ki'li cümle için “Birleşik tümcelerde, temel cümleye çekimli eylemden sonra aldığı ki bağlacıyla bağlanan, temel cümledeki anlamı açıklayan ve nedenler bildiren tümceye bağlaçlı yan tümce denir.” ifadeleriyle bağlaçlı yan tümcenin, birleşik cümlelerin bir unsuru olduğunu belirtmektedir.⁶⁶ Dolayısıyla ki'li cümleyi “Birleşik cümle” olarak ele almaktadır

Haydar Ediskun, bu cümle türünü bağlı cümle olarak ele almaktadır. “Dilimizdeki “ki” bağlacıyla kurulmuş cümleler aslında Türkçe olmayan cümlelerdir.”⁶⁷ açıklamasından sonra ki'li cümlelerin özelliklerini sıralamaktadır.

Gülşah Oktay, ki bağlacıyla kurulan cümleyi Bağlı cümlelerde ve ki'li bağlı cümle olarak ele almaktadır.⁶⁸

Kuruluş bakımından Türkçe söz dizimine uygun değildir. Farsçadan gelen “ki” edatıyla ve eskiden kullanılan “kim” edatıyla yapılan temel cümle ve ondan sonra gelen yardımcı cümle ile yapılır. Yardımcı cümle, temel cümlelerin bir açıklayıcısı veya tamamlayıcısı durumundadır. Metnimizde 121 ki'li birleşik cümle yer almaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

Şuna emin olunuz **ki** Fahri'nin oturduğu odanın bir ağaç kabuğundan farkı yoktur. 109/30

Zannederim **ki** birkaç gün evvel iki kardeş arasında mühim bir mükaleme geçmiş...105/35

Kabul et **ki** Behiç'in evlenmesi hiç işime gelmez. 129/35

Ne yapayım **ki** aranızda bulunmaya mecburum. 87/12

Köşke girince hizmetçiden öğrendi **ki** Naciye Hanım kendisini salonda bekliyor...93/13

⁶⁶ HATİBOĞLU, Vecihe: a. g. e. , s.386.

⁶⁷ EDİSKUN, Haydar: a. g. e. , s.386.

⁶⁸ OKTAY, Gülşah: a. g. e. , s.79-80.

Çünkü, Güzide de herkesle beraber görecek **ki** ben sana eskisinden daha fazla ehemmiyet vereceğim. 97/11

Zira pek iyi takdir edersiniz **ki** mes'ut bir aile kurmak güç birşeydir. 98/6

Ve nihayet, uzak bir yerden gelmesi ümit edilen bir sevgiliyi rıhtımda beklerken, vapurun yaklaştığını gören bir âşığın helecanı da bu nevidendir **ki** insanı üç dört dakika içinde bir kalp hastalığına yakalatabilir. 195/32

Şu kadının başını bahriye neferinin göğsüne öyle dayayışı var **ki** pek hoşuma gidiyor. 17/25

O kadar samimi görünmüştü **ki** Mebrure düşünmeden “Elbette” dedi. 129/27

Nadir Bey bazan sana öyle bir ciddilik gelir **ki** ortalığı da susturursun...51/33

Emin olun **ki** bu hava, otomobil gezintileri için en güzeldir...122/4

İsterim **ki** Nevin de, bazı hoppalıklarını bırakarak, senin gibi ciddiyet içinde sevimli olabilsin. 136/22

Bazı insanlar var **ki**, kendi düşükleri âdiliğe seni de düşürmek istiyorlar. 47/27

İtiraf ederim **ki** beni o kız, zavallı kız, Belma kurtardı. 189/27

Şüphesiz **ki** samimiydi. 155/12

Zannederim **ki** bu haberle hep alâkadarız. 183/13

Köşk o kadar sessizdi **ki** yere bir kibrit çöpü düşse çıkardığı ses işitilebilirdi. 55/5

Sana yüz kere söyledim **ki** bu aile gibi namuslusuna dünyanın hiçbir yerinde tesadüf edilmez. 77/35

Benimle karşı karşıya gelince öyle şaşırıldı **ki** ceketimin ucundan bile çekti. 88/7

3. İÇ İÇE BİRLEŞİK CÜMLE

Bir cümlenin başka bir cümlenin unsuru olması veya başka bir cümlenin içine girmesiyle meydana gelir. “Bil-, gör-, san-, zannet-, addet-, hisset-, duy-, işit-, um-, say-” gibi fiiller bir cümleyi kendilerine bir cümle unsuru olarak alırlar. “de-” fiili bir cümleyi nesne unsuru olarak kendine alabilir. En elverişli cümle tipidir. Metnimizde 148 iç içe birleşik cümle yer almaktadır. İç içe birleşik cümleye örnekler:

“Banyoyu yak!” dedi. 14/5

“Anlayamıyorum” dedi. 97/34

“Siz bir seyyah gibisiniz.” dedi. 121/29

“Mutlaka sağdır” diyemem. 24/14

O ezanları ben de severdim bilir misiniz? 115/3

“Yalandır, Siyret Güzide’yi almaz, aldatacaktır,” diyordu. 97/36

“Bu mükâlemeye, âdeta fikirlerin musikisidir” denebilirdi. 115/27

Hem, biraz da erkekleri kendime bağlamasını bilirim zannediyorum. 130/25

Behiç’in odasında bir uzun koltuk vardır, bilir misin? 158/12

Mukabil taaruz nedir anlar mısın? 104/20

Bana “misafirler gelirse sen de mektebe git.” dedi. 152/31

Yavaş yavaş onun gönlünü alırım sanıyordum. 163/34

“Ne var?” dedim. 164/10

“Basit bir zabıta vak’ası...” dedi. 184/16

“Okumuyorum” dedim size...56/9

“Haydi git de çikolata al” dedi. 73/8

Onlar da “kayda bakalım” dediler. 32/16

“Korkarım” diyorum. 46/1

Korktuğum şey nedir biliyor musunuz? 192/28

“Yoksa Anadolu’ya beraber gidecek bir arkadaşınız mı var?” diye sordu.
207/31

c. SIRALI CÜMLE

Birbirlerine anlam ilgisiyle bağlanan biçimce bağımsız cümlelerin virgül (,) ya da noktalı virgül (;) ile bağlanmasıyla oluşmuş cümle tipidir. Metnimizde 1435 sıralı cümle yer almaktadır. Bazı örnekler:

Hatice cevap veremiyor, artık kısa kısa, çiy, keskin çığlıklarla sığıyor, boğulur gibi hırıldıyordu. 172/12

Güzide ellerini çırpıyor, küçük başını fazla uyutan bir şarap sersemliğiyle oraya buraya koşuyor, düşünceli görünen Behiç’i kolundan çekiyordu. 180/31

Elindeki mendili didikleyerek, dudaklarını ısırarak yürüyor, gittikçe sinirleniyordu. 49/23

Haniya karaciğer hastalığından ölen bir muharrir vardı, bir sürü gazeteler falan çıkarırdı, söyleyin şunun ismini yahu...40/1

Çepeçevre dağlar arasında Manisa, akşamları morararak susar; ince rüzgârlarla dağılan seyrek ezan seslerinden sonra belde, sonsuz bir sükûta dalar, karanlık basınca, yamaçtaki evlerde cılız petrol lambalarının titrek ışıkları görülür. 114/29

Salih eline geçen resmi bir toplu iğne ile bu duvara iliştirir, yeni bir resmin eskilerden birini yarı yarıya kapatmasına ehemmiyet vermezdi. 79/36

Elinizi bana uzatınız, dostça ayrılalım. 57/15

Harbi kazanıyoruz, ordumuz mukabil taaruza geçti. 104/14

Öyle demeyiniz, ben daha köşktekilere karşı hiçbir şey kabul etmiş değildim.
190/4

Tiyatroya gitsinler, çalgılı kahveye de gitsinler, kızmam. 193/32

Tam vaktinde geldin hanım, biraz evvel yukarı çıktı, koş odasına girmeden yakala, sofadadır şimdi. 194/21

Bak evlâdım, benim babam titiz, geçimsiz bir adamdı, beni sık sık döverdi.
203/33

Dün sizin gibiydim, yarın benim gibi olacaksınız! 205/17

Siz konuşun, sonra gelip beni bulun. 153/5

Genç kızı her zaman dikkatle dinliyor, sözlerine çok ehemmiyet verir görünüyordu. 85/19

Behiç koluma girdi, kulağıma eğildi: 166/34

Başka gün giyersin, acelesi yok, çabuk gidip gelmeni ben de isterim. 21/19

Oturunuz canım, resim kolay, hem ben pek yorgunum. 30/30

Mahmutpaşa'da büyük bir mağazası vardı; onu sattı. 66/23

Ablasını görünce hiç yerinden kıınıldamadı, gülmedi. 72/30

d. BAĞLI CÜMLE

İki cümlenin bağlama edatıyla birbirlerine bağlanmasıyla oluşan cümle tipidir. Metnimizde 147 bağlı cümle yer almaktadır. Metnimizden bazı örnekler:

Ben babamı daima sevdim, fakat bu derece sevdiğimi bilmiyordum. 203/30

Hakikati biraz değiştirmiş, fakat bunun farkında olmamıştı. 190/8

Biraz sonra, ya bu koridorun tavanı başına yıkılacak, yahut, sevinçten kendini kaybedecekti. 195/23

Alt çene, aşağıya sarkarak bir iki defa sallandı ve sola doğru çarpılarak hareketsiz kaldı. 177/29

Yüzü hemen kızardı ve gözkapakları çırpındı. 184/5

Bu alkış samimi idi, çünkü Belma'nın heyecanında tabîlik hissedilmişti. 50/29

Genç kız, kartpostalları tutan elini göğsüne bastırarak içini çekti ve mes'ut bir tahayyülle gözlerini kırptı: 112/15

Yeni birşey kaynatıyorsunuz amma farkına varamadım. 42/2

Behiç, tabîî biraz da hürmetkâr Mebrure'yi dışarıya çağırdı ve hemen elini tutup hafifçe sürükledi. 48/17

Şimdi her şey bitti de bu mu kaldı? 40/21

Düşündü ve kabul etti. 116/30

Bu gezintiyi biraz istiyor ve bu arzusuna biraz da hayret ediyordu. 121/18

Anladık amma Salih reis, ben gençliğimde sizin gibi eğlenmezdim. 78/19

Mebrure çabucak elini çekmek üzere elini uzattı, fakat Behiç tutmadı: 58/2

Nadir, ağzını yarı açarak Behiç'e şaşkın şaşkın baktı ve güldü: 104/18

Benim bildiğim İhsan Efendi tornacıdır, amma bir kere içeride katiplere sor.
32/15

Birşey tahmin etmişti, amma, yanılmaktaki mahcubiyetten korkuyordu. 199/31

Bu doğrudur ve onları kurtarmak lâzımdır. 114/3

Karakoldan çıkmıştır amma bunun hiç ehemmiyeti yok. 84/8

❖ İlk hamlede muvazenesini kaybeden Mebrure bir yastık hafifliğiyle Behiç'in dizlerine düşüverdi. 30/35

Cümlenin Ögeleri

İlk hamlede muvazenesini kaybeden Mebrure bir yastık hafifliğiyle Behiç'in
özne zarf dolaylı tümleş
dizlerine düşüverdi.
yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Olumlu cümle

Yüklemine Göre: Fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Basit cümle

Kelime Grupları

ilk hamlede muvazenesini kaybeden Mebrure: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

ilk hamle: sıfat tamlaması

bir yastık hafifliğiyle: edat grubu

bir yastık: sıfat tamlaması

Behiç'in dizleri: belirtili isim tamlaması

düşüver: fiille yapılan birleşik fiil

❖ Bütün salon halkı, masanın dört yanında, günün en mühim haberini büyük bir memur ağzından işitmek isteyen gazeteciler gibi dizildiler. 183/27

Cümlenin Ögeleri

Bütün salon halkı, masanın dört yanında, günün en mühim haberini büyük bir memur
özne dolaylı tümleş zarf tümleci
ağzından işitmek isteyen gazeteciler gibi dizildiler.
yüklem

Cümlenin Çeşidi

Urusların Sıralanışına Göre: Kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Olumlu cümle

Yüklemine Göre: Fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Basit cümle

Kelime Grupları

bütün salon halkı: belirtisiz isim tamlaması

bütün salon: sıfat tamlaması

masanın dört yanı: belirtili isim tamlaması

dört yan: sıfat tamlaması

günün en mühim haberini büyük bir memur ağzından işitmek isteyen

gazeteciler gibi: edat grubu

günün en mühim haberini büyük bir memur ağzından işitmek isteyen /

gazeteciler: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

günün en mühim haberini büyük bir memur ağzından işitmek: isim-fiil grubu

günün en mühim haberi: belirtili isim tamlaması

en mühim haber: sıfat tamlaması

mühim haber: sıfat tamlaması

büyük bir memur ağzı: belirtisiz isim tamlaması

büyük bir memur: sıfat tamlaması

bir memur: sıfat tamlaması

❖ Bu ikişer kişilik zümreler, büyük çam ağaçlarının arasında düz, intizamlı yollara dağılarak ayrı ayrı, sessiz sesiz konuşuyorlardı. 45/22

Cümlenin Öğeleri

Bu ikişer kişilik zümreler, büyük çam ağaçlarının arasında düz, intizamlı
özne dolaylı tümleş zarf tümleci
yollara dağılarak ayrı ayrı, sessiz sesiz konuşuyorlardı.
zarf yüklem

Cümlenin Çeşidi**Unsurların Sıralanışına Göre:** Kurallı cümle**Anlamlarına Göre:** Olumlu cümle**Yüklemine Göre:** Fiil cümlesi**Yapılarına Göre:** Basit cümle**Kelime Grupları**

bu ikişer kişilik zümreler: sıfat tamlaması

ikişer kişilik zümreler: sıfat tamlaması

ikişer kişilik: sıfat tamlaması

büyük çam ağaçlarının arası: zincirleme isim tamlaması

büyük çam ağaçları: belirtisiz isim tamlaması

büyük çam: sıfat tamlaması

düz, intizamlı yollara dağılarak: zarf-fiil grubu

düz, intizamlı yollar: sıfat tamlaması

intizamlı yollar: sıfat tamlaması

ayrı ayrı: tekrar grubu

sessiz sesiz: tekrar grubu

❖ Behiç sofranın etrafındaki sandalyelerden birine ters oturarak kaşlarını çattı. 29/24

Cümlenin Öğeleri

Behiç sofranın etrafındaki sandalyelerden birine ters oturarak kaşlarını çattı.
özne zarf tümleci b.'li n. yüklem

Cümlenin Çeşidi**Unsurların Sıralanışına Göre:** Kurallı cümle**Anlamlarına Göre:** Olumlu cümle**Yüklemine Göre:** Fiil cümlesi**Yapılarına Göre:** Basit cümle

Kelime Grupları

sofranın etrafındaki sandalyelerden birine ters oturarak: zarf-fiil grubu
 sandalyelerden biri: ablatif grubu
 sofranın etrafındaki: aitlik grubu
 sofranın etrafı: belirtili isim tamlaması

❖ Hasta, söz söylerken, gırtlığı kesilen bir insan gibi hırıltı ve boğuk bir feryadla sıçradı. 173/30

Cümlenin Öğeleri

Hasta, söz söylerken, gırtlığı kesilen bir insan gibi hırıltı ve boğuk bir feryadla
 özne zarf zarf zarf
sıçradı.
 Yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Olumlu cümle

Yüklemine Göre: Fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Basit cümle

Kelime Grupları

söz söylerken: zarf-fiil grubu

gırtlığı kesilen bir insan gibi hırıltı ve boğuk bir feryadla : edat grubu

gırtlığı kesilen bir insan gibi hırıltı ve boğuk bir feryat: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

hırıltı ve boğuk bir feryat: sıfat tamlaması

boğuk bir feryat: sıfat tamlaması

bir feryat: sıfat tamlaması

hırıltı ve boğuk: bağlama grubu

gırtlığı kesilen bir insan gibi: edat grubu

bir insan: sıfat tamlaması

❖ Anne, bir boğuk inilti kopararak, kızının yorgan altında tostoparlak katılmış vücutuna sarıldı. 179/30

Cümlenin Öğeleri

Anne, bir boğuk inilti kopararak, kızının yorgan altında tostoparlak katılmış vücutuna sarıldı.
 özne zarf dolaylı tümleş
 yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Olumlu cümle

Yüklemine Göre: Fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Basit cümle

Kelime Grupları

bir boğuk inilti kopararak: zarf-fiil grubu

bir boğuk inilti: sıfat tamlaması

boğuk inilti: sıfat tamlaması

kızının yorgan altında tostoparlak katılmış vücutu: belirtili isim tamlaması

yorgan altında tostoparlak katılmış vücut: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

tostoparlak: tekrar grubu

yorgan altı: belirtisiz isim tamlaması

❖ Bunlardan birinin bol gölgesinde büyük, kahverengi zemin üzerine beyaz benekli, güzel ve cins köpek yatıyor. 12/11

Cümlenin Öğeleri

Bunlardan birinin bol gölgesinde büyük, kahverengi zemin üzerine beyaz benekli, güzel ve cins köpek yatıyor.
 dolaylı tümleş özne
 yüklem

Kelime Grupları

heyecanlarını yatıştırmak için: edat grubu

heyecanlarını yatıştırmak: isim-fiil grubu

tatlı, hüznün veren sakin havalardan biri: ablatif grubu

tatlı, hüznün veren sakin havalar: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

sakin havalar: sıfat tamlaması

❖ Yavaş yavaş, piyanonun etrafında, Naciye Hanımla yanındaki erkeğin oturduğu kanepede, odanın diğer bir köşesinde davetliler birkaç gruba ayrıldı. 43/12

Cümlenin Öğeleri

Yavaş yavaş, piyanonun etrafında, Naciye Hanımla yanındaki erkeğin oturduğu
 zarf dolaylı tümleç
kanepede, odanın diğer bir köşesinde davetliler birkaç gruba ayrıldı.
 özne dolaylı tümleç yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Olumlu cümle

Yüklemine Göre: Fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Basit cümle

Kelime Grupları

Yavaş yavaş: tekrar grubu

piyanonun etrafı: belirtili isim tamlaması

Naciye Hanımla yanındaki erkeğin oturduğu kanepede: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

Naciye Hanımla yanındaki erkek: bağlama grubu

yanındaki erkek: sıfat tamlaması

erkeğin oturduğu: belirtili isim tamlaması

Naciye Hanım: ünvan grubu

odanın diğer bir köşesi: belirtili isim tamlaması

diğer bir köşe: sıfat tamlaması

bir köşe: sıfat tamlaması

birkaç grup: sıfat tamlaması

ŞARTLI BİRLEŞİK CÜMLE

❖ Nadir omuzlarını tutmasaydı, hasta muvazenesini kaybederek yataktan yere düşecekti. 172/36

Cümlenin Öğeleri

Nadir omuzlarını tutmasaydı, hasta muvazenesini kaybederek yataktan yere düşecekti.
 özne b.'li n. yüklem özne zarf d.t. d.t.
 / ___ yan cümle ___ / / ___ temel cümle ___

düşecekti.
 yüklem
 /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Birincisi olumsuz, ikinci cümle ise olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

Kelime Grupları

muvazenesini kaybederek: gerundium grubu

❖ Sen kefil olsan sarraf Vasil'den alırım. 80/21,

Cümlenin Öğeleri

Sen kefil olsan (Gizli özne: Ben) sarraf Vasil'den alırım.
 özne yüklem dolaylı tümleş yüklem
 / ___ yan cümle ___ / / ___ temel cümle ___

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

Kelime Grupları

Amerikan mektebi: belirtisiz isim tamlaması

❖ Ben bunu daha önce bilseydim, bu eve sokar mıydım? 87/27

Cümlenin Öğeleri

Ben bunu evvelce bilseydim, (G.özne: Ben) bu eve sokar mıydım?
özne b.'li n. zarf yüklem dolaylı yüklem
tümleş

/ _____ yan cümle _____ / / _____ temel cümle _____ /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Birincisi olumlu, ikinci cümle ise soru cümlesi

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

Kelime Grupları

bu ev: sıfat tamlaması

❖ Tepem atmazsa benden akıllı yoktur. 75/12

Cümlenin Öğeleri

Tepem atmazsa benden akıllı yoktur.
özne yüklem özne yüklem
/ ___ yan cümle ___ / / ___ temel cümle ___ /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: Birincisi fiil, ikinci cümle ise isim cümlesi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

Kelime Grupları

(benim) tepem: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

benden akıllı: ablatif grubu

❖ Reddetseydim işi mahkemelere sürüklerdi. 95/20

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: Ben) Reddetseydim (G. özne: O) iş mahkemelere sürüklerdi.
 yüklem b.'li n. d.t. yüklem
 / _____ yan cümle _____ / / _____ temel cümle _____ /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

Kelime Grupları

reddet: isimle yapılan birleşik fiil

❖ Böyle bir şey duyarsam pek fena muamele yaparım. 74/9

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: Ben) Böyle bir şey duyarsam (G. özne: Ben) pek fena muamele yaparım.
 b.'siz n. yüklem b.'siz n. yüklem

/ _____ yan cümle _____ // _____ temel cümle _____ /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümle de olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

Kelime Grupları

Böyle bir şey: sıfat tamlaması

pek fena muamele: sıfat tamlaması

❖ Sen benim Mebrure ile meşgul olduğumu zannedersen aldanırsın! 59/10

Cümlenin Öğeleri

Sen benim Mebrure ile meşgul olduğumu zannedersen (G. özne: Sen) aldanırsın!
özne belirtili nesne yüklem yüklem

/ _____ yan cümle _____ // _____ temel cümle _____ /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

Kelime Grupları

benim Mebrure ile meşgul olduğum: belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

meşgul ol: isimle yapılan birleşik isim-fiil grubu

benim Mebrure ile: edat grubu

zannet: isimle yapılan birleşik fiil

❖ Kuzum, şu resmimi gösterseniz, pek meraktayım. 30/28

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: Biz) Kuzum, şu resmimi gösterseniz, (G. özne: Ben) pek meraktayım.
c.d.u. b.'li n. yüklem zarf yüklem

/ _____ yan cümle _____ // _____ temel cümle _____ /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: Birincisi fiil, ikinci cümle ise isim cümlesi

Yapılarına Göre: Şartlı birleşik cümle

❖ Siyret ayaklarını biraz geri çekerek müstehzi bir kelime fısıldadı ki işitilmedi. 94/3

Cümlenin Öğeleri

Siyret ayaklarını biraz geri çekerek müstehzi bir kelime fısıldadı ki
 özne zarf belirtisiz nesne yüklem c.d.u.
 / _____ temel cümle _____ /
 (G. özne:O) işitilmedi.
 yüklem
 / _____ yan cümle _____ /

Cümlenin Çeşidi

Uysurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Birincisi olumlu, ikinci cümle ise olumsuz cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Ki'li birleşik cümle

Kelime Grupları

ayaklarını biraz geri çekerek: zarf-fiil grubu

müstehzi bir kelime: sıfat tamlaması

bir kelime: sıfat tamlaması

❖ Elini kapının topuzuna götürürken öyle garip, tuhaf, çocukça bir hareketle kaşlarını kaldırdı ki şu mânayı ifade edebiliyordu: 57/30

Cümlenin Öğeleri

(G.özne:O)Elini kapının topuzuna götürürken öyle garip, tuhaf, çocukça bir hareketle
 zarf tümleci zarf
 / _____ temel cümle _____
kaşlarını kaldırdı ki (G.özne:O) şu mânayı ifade edebiliyordu:
 belirtili yüklem c.d.u. belirtili yüklem
 nesne nesne
 / _____ yan cümle _____ /

Cümlenin Çeşidi**Unsurların Sıralanışına Göre:** İki cümle de kurallı cümle**Anlamlarına Göre:** İki cümlede olumlu cümle**Yüklemine Göre:** İki cümle de fiil cümlesi**Yapılarına Göre:** Ki'li birleşik cümle**Kelime Grupları**

elini kapının topuzuna götürürken: zarf-fiil grubu

kapının topuzu: belirtili isim tamlaması

öyle garip, tuhaf, çocukça bir hareketle: edat grubu

öyle garip, tuhaf, çocukça bir hareket: sıfat tamlaması

garip, tuhaf, çocukça bir hareket: sıfat tamlaması

tuhaf, çocukça bir hareket: sıfat tamlaması

çocukça bir hareket: sıfat tamlaması

bir hareket: sıfat tamlaması

şu mâna: sıfat tamlaması

ifade et: isimle yapılan birleşik fiil

❖ Öyle bir bağırsı bağırmışım ki yanımdakiler korkarak kaçtılar. 161/19

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: Ben) Öyle bir bağırsı bağırmışım ki yanımdakiler korkarak kaçtılar.
 belirtisiz nesne yüklem c.d.u. özne zarf yüklem
 / ___ temel cümle ___ / / ___ yan cümle ___ /

Cümlenin Çeşidi**Unsurların Sıralanışına Göre:** İki cümle de kurallı cümle**Anlamlarına Göre:** İki cümlede olumlu cümle**Yüklemine Göre:** İki cümle de fiil cümlesi**Yapılarına Göre:** Ki'li birleşik cümle**Kelime Grupları**

Öyle bir bağırsı: sıfat tamlaması

bir bağırsı: sıfat tamlaması

❖ Köşke girince hizmetçiden öğrendi ki Naciye Hanım kendisini salonda bekliyor...93/13

Cümlenin Öğeleri

(G.özne: O) Köşke girince hizmetçiden öğrendi ki Naciye Hanım kendisini salonda
 z.t. d.t. yüklem c.d.u. özne b.'li n. d.t.
 / _____ temel cümle _____ / / _____ yan cümle _____
bekliyor.
 yüklem
 _____ /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Ki'li birleşik cümle

Kelime Grupları

köşke girince: zarf-fiil grubu

Naciye Hanım: ünvan grubu

❖ Köşk o kadar sessizdi ki yere bir kibrit çöpü düşse çıkardığı ses işitilebilirdi. 55/5

Cümlenin Öğeleri

Köşk o kadar sessizdi ki yere bir kibrit çöpü düşse çıkardığı ses işitilebilirdi.
 özne zarf yüklem c.d.u. d.t. özne yüklem özne yüklem
 / ___ temel cümle ___ / / _____ yan cümle _____ /

* Yan cümle kendi içerisinde ayrıca şartlı birleşik cümledir.

Yan cümlenin öğeleri:

yere bir kibrit çöpü düşse çıkardığı ses işitilebilirdi.
 d.t. özne yüklem özne yüklem
 / ___ yan cümle ___ / / ___ temel cümle ___ /

- ❖ Birkaç gün var ki dostlarımdan hep sizin bahsinizi işitiyorum. 38/15

Cümlenin Öğeleri

Birkaç gün var ki (G. özne: Ben) dostlarımdan hep sizin bahsinizi işitiyorum.
 özne yüklem c.d.u. d.t. zarf b.'li n. yüklem
 /__ temel cümle __/ /_____ yan cümle _____/

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: Birincisi isim, ikinci cümle ise fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Ki'li birleşik cümle

Kelime Grupları

birkaç gün: sıfat tamlaması

sizin bahsiniz: belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

- ❖ Mebrure pek iyi anlar ki bu hayatın sonu berbattır. 82/8

Cümlenin Öğeleri

Mebrure pek iyi anlar ki bu hayatın sonu berbattır.
 özne zarf yüklem c.d.u. özne yüklem
 /__ temel cümle __/ /__ yan cümle _____/

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: Birincisi fiil, ikinci cümle ise isim cümlesi

Yapılarına Göre: Ki'li birleşik cümle

Kelime Grupları

pek iyi: sıfat tamlaması

bu hayatın sonu: belirtili isim tamlaması

bu hayat: sıfat tamlaması

❖ Kızın sesi o kadar sertti ki sofanın yüksek tavanlarına vurarak çınladı. 108/8

Cümlenin Öğeleri

Kızın sesi o kadar sertti ki (G. özne: O) sofanın yüksek tavanlarına vurarak çınladı.
 özne zarf yüklem c.d.u. z.t. yüklem
 / _____ temel cümle _____ / / _____ yan cümle _____ /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: Birincisi isim, ikinci cümle ise fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Ki'li birleşik cümle

Kelime Grupları

kızın sesi: belirtili isim tamlaması

o kadar: edat grubu

sofanın yüksek tavanlarına vurarak: zarf-fiil grubu

sofanın yüksek tavanları: belirtili isim tamlaması

yüksek tavanlar: sıfat tamlaması

İÇ İÇE BİRLEŞİK CÜMLE

❖ Bana “misafirler gelirse sen de mektebe git.” dedi. 152/31

Cümlenin Öğeleri

(Gizli özne: O) Bana “misafirler gelirse sen de mektebe git.” dedi.
 dolaylı belirtisiz nesne yüklem
 tümleç
 / _____ yan cümle _____ /
 / _____ temel cümle _____ /

Yan cümlenin ögeleri:

misafirler gelirse sen de mektebe git.

özne yüklem özne c.d.u. d.t. yüklem

/ __yan cümle __ / / __temel cümle ____ /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Üç cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Üç cümle de olumlu cümle

Yüklemine Göre: Üç cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle (yan cümlesi şartlı birleşik cümle)

Kelime Grupları

Kelime grubu yoktur.

❖ Nadir:

— Fedakarlık kelimesi hafiftir, dedi. 190/17

Cümlenin Ögeleri

Nadir:

özne

— Fedakarlık kelimesi hafiftir, dedi.

belirtisiz nesne yüklem

/ __yan cümle ____ /

/ ____temel cümle ____ /

Yan cümlenin ögeleri:

Fedakarlık kelimesi hafiftir

özne yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: Birincisi fiil, ikinci cümle ise isim cümlesi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle (yan cümlesi basit cümle)

Kelime Grupları

fedakarlık kelimesi: belirtisiz isim tamlaması

- ❖ İhtiyar kadın, Mebrure'yi azıcık durdurarak
— Size bir mektup var, dedi. 127/26

Cümlenin Öğeleri

İhtiyar kadın, Mebrure'yi azıcık durdurarak
özne zarf
— Size bir mektup var, dedi.
belirtisiz nesne yüklem
/ __yan cümle__ /
/ _____ temel cümle _____ /

Yan cümlenin öğeleri:
Size bir mektup var
d.t. özne yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: Birincisi fiil, ikinci cümle ise isim cümlesi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle (yan cümlesi basit cümle)

Kelime Grupları

ihtiyar kadın: sıfat tamlaması

Mebrure'yi azıcık durdurarak: zarf-fiil grubu

azıcık durdurarak: zarf-fiil grubu

bir mektup: sıfat tamlaması

- ❖ “Zarfin yazısı titrek bir elden çıkmış” dedi. 128/12

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: O) “Zarfin yazısı titrek bir elden çıkmış” dedi.
belirtisiz nesne yüklem
/ __yan cümle__ /
/ _____ temel cümle _____ /

Yan cümlenin ögeleri:

Zarfin yazısı titrek bir elden çıkmış.
özne dolaylı tümleç yüklem

Cümlenin Çeşidi

Uysurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fil cümlesi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle

Kelime Grupları

zarfin yazısı: belirtili isim tamlaması

titrek bir el: sıfat tamlaması

bir el: sıfat tamlaması

❖ “Olmaz, bu çocuk yaşamalı, tedavi görmeli, biz ona karşı borçluyuz, onu bir sütnineye veririz, masraf ederiz, onu yaşatırız!” dedim. 163/21

Cümlenin Ögeleri

(G. özne: Ben) “Olmaz, bu çocuk yaşamalı, tedavi görmeli, biz ona karşı borçluyuz,
belirtisiz nesne
/ yan cümle _____
onu bir sütnineye veririz, masraf ederiz, onu yaşatırız!” dedim.
yüklem
yan cümle _____ /
/ _____ temel cümle _____ /

Yan cümlenin ögeleri:

“(G. özne: O) Olmaz, bu çocuk yaşamalı, (G. özne: O) tedavi görmeli, biz ona karşı
yüklem özne yüklem b.'siz n. yüklem özne zarf
borçluyuz, (G. özne: Biz) onu bir sütnineye veririz, (G. özne: Biz) masraf ederiz,
yüklem b.'li n. d.t. yüklem yüklem
(Gizli özne: Biz) onu yaşatırız!”
b.'li n. yüklem

Cümlenin Çeşidi**Unsurların Sıralanışına Göre:** Sekiz cümlede kurallı cümle**Anlamlarına Göre:** İkinci cümle olumsuz, diğer cümleler olumlu cümle**Yüklemine Göre:** Beşinci cümle isim cümlesi, diğer cümleler fiil cümlesi**Yapılarına Göre:** İç içe birleşik cümle (Yan cümlesi sıralı cümle)**Kelime Grupları**

bu çocuk: sıfat tamlaması

ona karşı: edat grubu

bir sütnine: sıfat tamlaması

masraf et: isimle yapılan birleşik fiil

❖ “Başındaki sarıktan utanmıyor da mahallenin kızlarına göz atıyor”
demiyorlar mı? 77/5

Cümlenin Öğeleri(G. özne: Onlar) “Başındaki sarıktan utanmıyor da mahallenin kızlarına göz atıyor”

belirtisiz nesne

/ yan cümle _____ /

/ _____ temel cümle _____

demiyorlar mı?

yüklem

_____ /

Yan cümlenin öğeleri:

(G. özne: O) Başındaki sarıktan utanmıyor da (G. özne: O) mahallenin kızlarına göz

d.t. yüklem c.d.u.

d.t. b.'siz n.

atıyor.

yüklem

Cümlenin Çeşidi**Unsurların Sıralanışına Göre:** Üç cümle de kurallı cümle**Anlamlarına Göre:** Birinci ve üçüncü cümle olumlu, ikinci cümle ise olumsuz cümle**Yüklemine Göre:** Üç cümle de fiil cümlesi**Yapılarına Göre:** İç içe birleşik cümle (yan cümlesi bağlı cümle)

Kelime Grupları

başındaki sarık: sıfat tamlaması

mahallenin kızları: belirtili isim tamlaması

❖ “Ben aktiris olacağım. Evimi barkımı terk edeceğim, ailemden, anamdan, babamdan nefret ediyorum!” diyordun. 60/21

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: Sen) “Ben aktiris olacağım. Evimi barkımı terk edeceğim, ailemden,
belirtisiz nesne
/ anamdan, babamdan nefret ediyorum!” diyordun.
yan cümle
yüklem
/ temel cümle /

Yan cümlenin öğeleri:

“Ben aktiris olacağım. (G. özne: Ben) Evimi barkımı terk edeceğim, (G. özne: Ben)
özne yüklem belirtili nesne yüklem
ailemden, anamdan, babamdan nefret ediyorum!”
dolaylı tümleş yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Dört cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Dört cümle de olumlu cümle

Yüklemine Göre: Dört cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle (yan cümlenin birincisi basit, diğer cümle ise sıralı cümle)

Kelime Grupları

aktiris ol: isimle yapılan birleşik fiil

(benim) evim: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

(benim) barkım: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

terk et: isimle yapılan birleşik fiil

(benim) ailem: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

(benim) anam: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

(benim) babam: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

nefret et: isimle yapılan birleşik fiil

❖ Kadın Mebrure'ye dikkatle bakarak:

-Teşerrüf ettim, kızım, memnun oldum, dedi. 66/4

Cümlenin Öğeleri

Kadın Mebrure'ye dikkatle bakarak: Teşerrüf ettim, kızım, memnun oldum, dedi.
 özne d.t. zarf belirtisiz nesne yüklem
 / yan cümle /
 / temel cümle /

İç içe birleşik cümlenin nesne unsurunun öğeleri:

(G. özne:Ben) Teşerrüf ettim, kızım, (G. özne:Ben) memnun oldum
 yüklem c.d.u. yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Üç cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Üç cümle de olumlu cümle

Yüklemine göre: Üç cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle (yan cümlesi sıralı cümle)

Kelime Grupları

dikkatle bakarak: zarf-fiil grubu

teşerrüf et: isimle yapılan birleşik fiil şekilleri

memnun ol: isimle yapılan birleşik fiil şekilleri

❖ Yalandır, Siyret Güzide'yi almaz, aldatacaktır, diyordu. 97/36

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: O) Yalandır, Siyret Güzide'yi almaz, aldatacaktır, diyordu.
 belirtisiz nesne yüklem
 / yan cümle /
 / temel cümle /

İç içe birleşik cümlenin nesne unsurunun öğeleri:

(G. özne: O) Yalandır, Siyret Güzide'yi almaz, (G. özne: O) aldatacaktır.
 yüklem özne b.'li n. yüklem yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Dört cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Üçüncü cümle olumsuz, diğer cümleler olumlu cümle

Yüklemine Göre: İkinci cümle isim cümlesi, diğer cümleler fiil cümlesi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle (Yan cümlesi sıralı cümle)

Kelime Grupları

Kelime grubu yoktur.

❖ Salih bu işten yakayı kurtarırsa sen fena bir tehlikeye düşersin zannederim. 84/1

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: Ben) Salih bu işten yakayı kurtarırsa sen fena bir tehlikeye düşersin

belirtisiz nesne

/ _____ yan cümle _____ /

zannederim.

yüklem

/ _ temel cümle _ /

İç içe birleşik cümlenin nesne unsurunun öğeleri:

Salih bu işten yakayı kurtarırsa sen fena bir tehlikeye düşersin

özne d.t. b.'li n. yüklem özne d.t. yüklem

/ _____ yan cümle _____ / / _____ temel cümle _____ /

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Üç cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Üç cümle de olumlu cümle

Yüklemine Göre: Üç cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: İç içe birleşik cümle (Yan cümlesi şartlı birleşik cümle)

Kelime Grupları

bu iş: sıfat tamlaması

fena bir tehlike: sıfat tamlaması

bir tehlike: sıfat tamlaması

zannet: isimle yapılan birleşik fiil

SIRALI CÜMLE

❖ Nadir, kendisinde görülmiyen bir telâşla, merdivenleri ikişer ikişer çıkıyor, genç kıza hiç dikkat etmiyordu. 149/12

Cümlenin Öğeleri

Nadir, kendisinde görülmiyen bir telâşla, merdivenleri ikişer ikişer çıkıyor,
özne zarf belirtili nesne zarf yüklem
(Gizli özne:O) genç kıza hiç dikkat etmiyordu.
dolaylı zarf yüklem
tümleç

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Her iki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Birincisi olumlu, ikinci cümle ise olumsuz cümle

Yüklemine Göre: Her iki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Sıralı cümle

Kelime Grupları

kendisinde görülmiyen bir telâşla: edat grubu

kendisinde görülmiyen bir telâş: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

bir telaş: sıfat tamlaması

ikişer ikişer: tekrar grubu

genç kız: sıfat tamlaması

dikkat et: isimle yapılan birleşik fiil

❖ Nadir, bu konuşmayı derin bir sevinçle dinliyor, birbirlerine benziyenlerin, hakiki eşlerin güzel bir âhenk yarattıklarına dikkat ediyordu. 115/30

Cümlenin Öğeleri

Nadir, bu konuşmayı derin bir sevinçle dinliyor, (G. özne:O) birbirlerine
özne belirtili nesne zarf yüklem
benziyenlerin, hakiki eşlerin güzel bir âhenk yarattıklarına dikkat ediyordu.
dolaylı tümleç yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Beş cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Beş cümle de olumlu cümle

Yüklemine Göre: Beş cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Sıralı cümle

Kelime Grupları

bir soluk: sıfat tamlaması

rastgele: isimle yapılan birleşik fiil

bir oda: sıfat tamlaması

memurlardan biri: ablatif grubu

❖ Mebrure, memuru takip etti, alt kata indiler, genç kızın ilk girdiği kaleme yürüdüler, evvelki memur kızı görünce yerinden kalktı. 22/19

Cümlenin Öğeleri

Mebrure, memuru takip etti, (G.özne:Onlar) alt kata indiler, (G.özne:Onlar) genç
özne b.'li n. yüklem d.t. yüklem
kızın ilk girdiği kaleme yürüdüler, evvelki memur kızı görünce yerinden kalktı.
d.t. yüklem özne zarf d.t. yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Dört cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Dört cümle de olumlu cümle

Yüklemine Göre: Dört cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Sıralı cümle

Kelime Grupları

takip et: isimle yapılan birleşik fiil

alt kat: sıfat tamlaması

genç kızın ilk girdiği kalem: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

genç kızın ilk girdiği: belirtili isim tamlaması

genç kız: sıfat tamlaması

evvelki memur: sıfat tamlaması

kızı görünce: zarf-fiil grubu

❖ Kapıyı Belma'nın küçük kardeşi açtı, büyük felaketler görmeye alışmamış çocuk gözlerinin bütün hayretiyle bakıyordu. 152/27

Cümlenin Öğeleri

Kapıyı Belma'nın küçük kardeşi açtı, büyük felaketler görmeye alışmamış çocuk
 belirtili   özne   yüklem   özne
 nesne
gözlerinin bütün hayretiyle bakıyordu.
    zarf   yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Sıralı cümle

Kelime Grupları

Belma'nın küçük kardeşi: belirtili isim tamlaması

küçük kardeş: sıfat tamlaması

büyük felaketler görmeye alışmamış çocuk: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

büyük felaketler görme: isim-fiil grubu

büyük felaketler: sıfat tamlaması

gözlerinin bütün hayretiyle: edat grubu

(onun) gözlerinin bütün hayreti: zincirleme isim tamlaması

bütün hayret: sıfat tamlaması

❖ Bu viran taş evin kirlili beyaz rengi otuz kırk senedenberi tabiatla mücadelesinin bütün yorgunluklarını haykırıyor, pencere kenarlarının parça parça dökülmüş sıvaları, yakın bir inkırazın kara haberini veriyordu. 109/32

Cümlenin Öğeleri

Bu viran taş evin kirli beyaz rengi otuz kırk senedenberi tabiatla mücadelesinin
özne zarf belirtili nesne
bütün yorgunluklarını haykırıyor, pencere kenarlarının parça parça dökülmüş
yüklem özne
sıvaları, yakın bir inkırazın kara haberini veriyordu.
belirtili nesne yüklem

Cümlenin Çeşidi

Uysurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Sıralı cümle

Kelime Grupları

bu viran taş evin kirli beyaz rengi: belirtili isim tamlaması

kirli beyaz renk: sıfat tamlaması

beyaz renk: sıfat tamlaması

bu viran taş ev: sıfat tamlaması

viran taş ev: sıfat tamlaması

taş ev: sıfat tamlaması

otuz kırk senedenberi: edat grubu

otuz kırk sene: sıfat tamlaması

mücadelesinin bütün yorgunlukları: belirtili isim tamlaması

bütün yorgunluklar: sıfat tamlaması

pencere kenarlarının parça parça dökülmüş sıvaları: zincirleme isim tamlaması

pencere kenarları: belirtisiz isim tamlaması

parça parça dökülmüş sıvaları: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

parça parça: tekrar grubu

yakın bir inkırazın kara haberi: belirtili isim tamlaması

kara haber: sıfat tamlaması

yakın bir inkıraz: sıfat tamlaması

bir inkıraz: sıfat tamlaması

❖ Bahçe kapısını geçerken, içeriye giren Nevin ve annesiyle karşılaştı, resmin bulunmadığını söyledi, Nazmiye Hanım'dan izin istedi, odasına çıktı. 31/12

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: O) Bahçe kapısını geçerken, içeriye giren Nevin ve annesiyle karşılaştı,
zarf zarf yüklem

(G. özne: O) resmin bulunmadığını söyledi, (G. özne O) Nazmiye Hanım'dan izin
belirtili nesne yüklem d.t. b.'siz n.
istedi, (Gizli özne: O) odasına çıktı.
yüklem d.t. yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: Dört cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Dört cümle de olumlu cümle

Yüklemine Göre: Dört cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Sıralı cümle

Kelime Grupları

bahçe kapısını geçerken: zarf-fiil grubu

bahçe kapısı: belirtili isim tamlaması

içeriye giren Nevin ve annesiyle: edat grubu

Nevin ve annesi: bağlama grubu

içeriye giren Nevin ve annesi: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

resmin / bulunmadığı: belirtili isim tamlaması

Nazmiye Hanım: ünvan grubu

❖ Odanın yeşil ziyası içinde Belma'nın bütün hatıraları diriliyor, altı senelik maziyi bir fotoğraf kadar açık, keskin görüyordu. 61/3

Cümlenin Öğeleri

Odanın yeşil ziyası içinde Belma'nın bütün hatıraları diriliyor, (G.özne:O) altı
dolaylı tümleş sözde özne yüklem
senelik maziyi bir fotoğraf kadar açık, keskin görüyordu.
b.'li n. zarf yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Sıralı cümle

Kelime Grupları

odanın yeşil ziyası: belirtili isim tamlaması

yeşil ziya: sıfat tamlaması

Belma'nın bütün hatıraları: belirtili isim tamlaması

bütün hatıralar: sıfat tamlaması

altı senelik mazi: sıfat tamlaması

altı senelik: sıfat tamlaması

bir fotoğraf kadar: edat grubu

bir fotoğraf: sıfat tamlaması

❖ Behiç'in muntazam ve beyaz dişleri arasından gevşek bir kahkaha sızdı, ellerini pantolonun cebine sokup çenesini göğsüne yapıştırarak hâkim bir tavırla etrafına baktı. 52/12

Cümlenin Öğeleri

Behiç'in muntazam ve beyaz dişleri arasından gevşek bir kahkaha sızdı, (G. özne: O)

dolaylı tümleç

özne

yüklem

ellerini pantolonun cebine sokup çenesini göğsüne yapıştırarak hâkim bir tavırla

zarf tümleci

zarf tümleci

zarf

etrafına baktı.

dolaylı yüklem

tümleç

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Sıralı cümle

Kelime Grupları

Behiç'in muntazam ve beyaz dişleri: belirtili isim tamlaması

muntazam ve beyaz dişler: sıfat tamlaması

beyaz dişler: sıfat tamlaması

muntazam ve beyaz: bağlama grubu

gevşek bir kahkaha: sıfat tamlaması

bir kahkaha: sıfat tamlaması

ellerini pantolonun cebine sokup: zarf-fiil grubu

pantolonun cebi: belirtili isim tamlaması

çenesini göğsüne yapıştırarak: zarf-fiil grubu

göğsüne yapıştırarak: zarf-fiil grubu

hâkim bir tavırla: edat grubu

hâkim bir tavır: sıfat tamlaması

bir tavır: sıfat tamlaması

❖ Nadir sakindi, gözlerinin altı hafif bir tebessüm kıvrımıyla buruşmuştu.

187/22

Cümlelerin Öğeleri

Nadir sakindi, (G.özne:O) gözlerinin altı hafif bir tebessüm kıvrımıyla buruşmuştu.

özne yüklem belirtili nesne zarf yüklem

Cümlelerin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: Birincisi isim, ikinci cümle ise fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Sıralı cümle

Kelime Grupları

gözlerinin altı: belirtili isim tamlaması

hafif bir tebessüm kıvrımıyla: edat grubu

hafif bir tebessüm: sıfat tamlaması

bir tebessüm: sıfat tamlaması

BAĞLI CÜMLE

- ❖ Bu alkış samimi idi, çünkü Belma'nın heyecanında tabîlik hissedilmişti.

50/29

Cümlenin Öğeleri

Bu alkış samimi idi, çünkü Belma'nın heyecanında tabîlik hissedilmişti.
 özne yüklem c.d.u. dolaylı tümleş sözde yüklem
 özne

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: Birincisi isim, ikinci cümle ise fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle

Kelime Grupları

bu alkış: sıfat tamlaması

Belma'nın heyecanı: belirtili isim tamlaması

hisset: isimle yapılan birleşik fiil

- ❖ Hizmetçinin banyodan sonra getirdiği iskarpinleri giydi ve bu iane tuvaletiyle, kendi güzelliğinin gururunu da feda ederek bahçeye çıktı. 15/4

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: O) Hizmetçinin banyodan sonra getirdiği iskarpinleri giydi ve (G. özne: O)
 belirtili nesne yüklem c.d.u.
bu iane tuvaletiyle, kendi güzelliğinin gururunu da feda ederek bahçeye çıktı.
 zarf zarf dolaylı yüklem
 tümleş

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle

Kelime Grupları

hizmetçinin banyodan sonra getirdiği iskarpinleri: belirtili isim tamlaması

banyodan sonra getirdiği iskarpinler: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

banyodan sonra: edat grubu

bu iane tuvaletiyle: edat grubu

bu iane tuvalet: sıfat tamlaması

iane tuvalet: sıfat tamlaması

kendi güzelliğinin gururunu da feda ederek: zarf-fiil grubu

(onun) kendi güzelliğinin gururu: zincirleme isim tamlaması

❖ Behiç, lâtife ile: “çıldırıştır!” dedi, fakat kimse gülmedi. 105/12

Cümlelerin Öğeleri

Behiç, lâtife ile: “çıldırıştır!” dedi, fakat kimse gülmedi.
 özne zarf b.'siz n. yüklem c.d.u. özne yüklem
 /__yan cümle__/
 / _____ temel cümle _____ /

Yan cümlelerin öğeleri:

(Gizli özne: O) Çıldırıştır
 yüklem

Cümlelerin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Birincisi olumlu, ikinci cümle ise olumsuz cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle (Birinci cümlesi iç içe birleşik cümledir.)

Kelime Grupları

lâtife ile: edat grubu

❖ Nevin, Mebrure'ye yarı mest, manâlı bir gözucuyla baktı ve notayı hemen yerine koydu. 17/30

Cümlenin Öğeleri

Nevin, Mebrure'ye yarı mest, manâlı bir gözucuyla baktı ve (Gizli özne: O) notayı
 özne d.t. zarf yüklem c.d.u. b.'li n.
hemen yerine koydu.
 zarf d.t. yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle

Kelime Grupları

yarı mest, manâlı bir gözucuyla: edat grubu

yarı mest, manâlı bir gözucu: sıfat tamlaması

manâlı bir gözucu: sıfat tamlaması

bir gözucu: sıfat tamlaması

yarı mest: sıfat tamlaması

❖ Boter'in kostümleriyle örtülen bir zilleti ifşa etmek istemişti ve muvaffak
 oldu. 188/7

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: O) Boter'in kostümleriyle örtülen bir zilleti ifşa etmek istemişti ve
 belirtisiz nesne yüklem c.d.u.

(G. özne: O) muvaffak oldu.
 yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle

Kelime Grupları

Boter'in kostümleriyle örtülen bir zilleti ifşa etmek: isim-fiil grubu

ifşa et: isimle yapılan birleşik fiil

Boter'in kostümleriyle örtülen bir zillet: sıfat-fiil grubu (partisip grubu)

bir zillet: sıfat tamlaması

Boter'in kostümleriyle: edat grubu

Boter'in kostümleri: belirtili isim tamlaması

muvaffak ol: isimle yapılan birleşik fiil

❖ Vücudundaki uyuşukluk devam ediyordu, fakat uyku ihtiyacı kalmamıştı.

11/37

Cümlenin Öğeleri

Vücudundaki uyuşukluk devam ediyordu, fakat uyku ihtiyacı kalmamıştı.
özne yüklem c.d.u. özne yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: Birincisi olumlu, ikinci cümle ise olumsuz cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle

Kelime Grupları

vücudundaki uyuşukluk: sıfat tamlaması

devam et: isimle yapılan birleşik fiil

uyku ihtiyacı: belirtisiz isim tamlaması

❖ Bizim moruk yeni kafalı görünmek ister amma halis muhlis softadır. 75/2

Cümlenin Öğeleri

Bizim moruk yeni kafalı görünmek ister amma (Gizli özne: O) halis muhlis softadır.
özne belirtisiz nesne yüklem c.d.u. yüklem

Cümlenin Çeşidi**Unsurların Sıralanışına Göre:** İki cümle de kurallı cümle**Anlamlarına Göre:** İki cümlede olumlu cümle**Yüklemine Göre:** Birincisi fiil, ikinci cümle ise isim cümlesi**Yapılarına Göre:** Bağlı cümle**Kelime Grupları**

bizim moruk: isnat grubu

yeni kafalı görünmek: isim-fiil grubu

yeni kafalı: sıfat tamlaması

halis muhlis softa: sıfat tamlaması

muhlis softa: sıfat tamlaması

❖ Birşey tahmin etmişti, amma, yanılmaktaki mahcubiyetten korkuyordu.

199/31

Cümlenin Öğeleri

(G.özne: O) Birşey tahmin etmişti, amma, (G. özne: O) yanılmaktaki mahcubiyetten
 b.'siz n. yüklem c.d.u. dolaylı tümleş
korkuyordu.
 yüklem

Cümlenin Çeşidi**Unsurların Sıralanışına Göre:** İki cümle de kurallı cümle**Anlamlarına Göre:** İki cümlede olumlu cümle**Yüklemine Göre:** İki cümle de fiil cümlesi**Yapılarına Göre:** Bağlı cümle**Kelime Grupları**

tahmin et: isimle yapılan birleşik fiil

yanılmaktaki mahcubiyet: sıfat tamlaması

- ❖ Evdoksiya, elinde kocaman bir demet çiçekle içeriye girdi ve bağırdı:

148/25

Cümlenin Öğeleri

Evdoksiya, elinde kocaman bir demet çiçekle içeriye girdi ve (Gizli özne: O)
 özne zarf d.t. yüklem c.d.u.
bağırdı:
 yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle

Kelime Grupları

elinde kocaman bir demet çiçekle: edat grubu

kocaman bir demet çiçek: sıfat tamlaması

bir demet çiçek: sıfat tamlaması

demet çiçek: sıfat tamlaması

(onun) eli: tamlayanı düşmüş belirtili isim tamlaması (iyelik grubu)

- ❖ Arkadaşının boynuna atlıyor, fakat Mebrure ısrar ediyordu: 133/7

Cümlenin Öğeleri

(G. özne: O) Arkadaşının boynuna atlıyor, fakat Mebrure ısrar ediyordu.
 dolaylı tümleç yüklem c.d.u. özne yüklem

Cümlenin Çeşidi

Unsurların Sıralanışına Göre: İki cümle de kurallı cümle

Anlamlarına Göre: İki cümlede olumlu cümle

Yüklemine Göre: İki cümle de fiil cümlesi

Yapılarına Göre: Bağlı cümle

Kelime Grupları

arkadaşının boynu: belirtili isim tamlaması

ısrar et: isimle yapılan birleşik fiil

SONUÇ

Türkçenin sentaksı (cümle bilgisi) üzerine yapılan bu çalışmada kelime grupları, cümle ve cümle türleri bahsinde araştırmacılar arasında metod birliği bulunup bulunmadığı incelenmiş ve çoğu yerde metod birliğinin olmadığı görülmüştür.

Nesneleri ve hareketleri daha geniş ifade etmek için, birden fazla kelimeyi kullanarak meydana getirilen dil birliğine “kelime grubu” dendiği görülmüştür. Araştırmacılar bu kelime gruplarının yapı, mana ve kullanılış bakımından bir bütün olduğu, en az iki kelimededen oluştuğu, grubu oluşturan kelimelerin birbirlerinin manalarını bütünlediği, bu nedenle cümle içerisinde tek kelime gibi değerlendirildikleri hususunda birleşmektedirler. Kelime grupların çeşitleri hususunda ise, farklılıklar görülmektedir. Kelime gruplarının çeşitlerinin değerlendirilişi farklıdır. Kelime gruplarını 15 başlık altında toplamak daha uygundur. 1. Tekrar grubu (a. Aynen tekrarlar, b. Eş anlamlı tekrarlar, c. Zıt anlamlı tekrarlar, d. İlaveli tekrarlar) 2. Bağlama grupları, 3. Sıfat tamlamaları, 4. İyelik grubu ve İsim tamlamaları, 5. Aitlik grubu, 6. Birleşik isimler, 7. Birleşik fiiller (a. İsimle yapılan birleşik fiiller, b. Fiille yapılan birleşik fiiller), 8. Ünvan grupları, 9. Ünlem grupları, 10. Sayı grupları, 11. Edat grupları, 12. Kısaltma grupları (a. İsnat grubu, b. İlgi (Genitif) grubu, c. Yönelme / Yaklaşma (Datif) grubu, d. Bulunma (Lokatif) grubu, e. Uzaklaşma (Ablatif) grubu, f. Yapma (akkuzatif) grubu), 13. Fiil grubu, 14. Sıfat-fiil (Partisip) grupları, 15. Zarf-fiil (Gerundium) grupları.

Cümle, bir fikri, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden en geniş kelime grubudur. Cümle öğelerinden zarf ve zarf tümlecinin değerlendirilmesinde farklılıklar vardır. Kelime ve kelime grubu yönelme, bulunma, ayrılma ekleriyle zarf-fiil ekini taşıyan kelimeye bağlanıyorsa zarf tümlecidir. Diğer durumlarda zarftır.

Cümlelerin incelenmesinde farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıklar daha çok birleşik cümlenin tarif ve sınıflandırılmasında göze çarpmaktadır.

Birleşik cümle en az iki çekimli fiilden oluşmaktadır. Girişik-birleşik cümle olarak değerlendirilen cümlelerde ise bir çekimli fiil ve bir ya da birden fazla fiilimsi yer alır. Oysa fiilimsiler yargı bildirmeyen, cümle içerisinde özne, nesne, tümleç ve zarf görevi yapan kelime veya kelime gruplarıdır. Fiilimsiler çekimli fiil olmadıklarından cümle olarak değerlendirilmesi mümkün değildir.

Bu çalışmada cümleler, yapılarına göre: 1.Basit, 2.Birleşik (a. Şartlı birleşik b. Ki'li birleşik, c. İç-içe birleşik) , 3. Sıralı, 4. Bağlı cümleler olarak ele alınmıştır.

Metnimizde 2790 basit, 76 şartlı birleşik, 121 ki'li birleşik, 148 iç-içe birleşik, 1435 sıralı, 147 bağlı cümleler yer almaktadır.

KAYNAKLAR

- ALYILMAZ, Cengiz: **Latifi Tezkiresi'nin Sentaks Yönünden İncelenmesi**, (Yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1988
- BALKAN, Nevide: **Sevinç Çokum'un Hikayelerinde Sentaks Çalışması**, (Yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 1998
- BANARLI, Nihat Sami: **Resimli Türk Edebiyat Tarihi**, İstanbul, 1998
- BANGUOĞLU, Tahsin: **Türkçenin Grameri**, İstanbul, 1974
- BESEREK, Ahmet: **Türkçede Cümle Yapısı**, MEB.Yayıncılık, İstanbul, 1991
- BİLGEGİL, M.Kaya: **Türkçe Dil Bilgisi**, İstanbul, 1963
- BOZKURT, Fuat: **Türkiye Türkçesi**, Ankara, 2000
- BÖREKÇİ, Muhsine: **Aşık Çelebi Tezkiresi'nin Sentaks Bakımından İncelenmesi**, (Yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1988
- ÇEBİ, İhsan Sabri: **On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Türkçesine Ait İki Eser Üzerinde Sentaks İncelemesi**, (Doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 1994
- DENY, Jean: **Türk Dili Grameri** (Ali Ulvi Elöve Tercümesi), İstanbul, 1943
- EDİSKUN, Haydar, **Yeni Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, 1963
- ERGİN, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul 2002
- GENCAN, Tahir Nejat: **Dilbilgisi**, TDK.Yay., Ankara, 1919
- GÜLENSOY, Tuncer: **Türkçe Dersleri**, Kayseri 1992
- HARMANCI, Meriç: **Muhlis İbnü'l-Hafızü'l-Kadi'ya Ait Bir Cami'ü'l-Hikayat Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi**, (yüksek lisans tezi), Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2001,
- HATİPOĞLU, Vecihe, **Kelime Grupları ve Kuralları**, TDAY-Bell., Ankara 1963
- Türkçenin Sözdizimi**, Ankara, 1972
- CEMİLOĞLU, İsmet: **On Dördüncü Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelenmesi**, TDK Yay. 602, Ankara 1994
- KAFA, Özlem: **Koca Râgıp Paşa ve Azmî-Zâde Haleti'nin Münşeatları Üzerine Mukayeseli Sentaks İncelemesi**, (yüksek lisans tezi), Trakya Üniversitesi, Edirne, 2000
- KARABÖRK, Kazım: **Şecere-i Türk Üzerinde Bir Sentaks Çalışması**, (Doktora tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, 1995
- KARAHAN, Leyla, **Türkçede Söz Dizimi**, Ankara, 1991
- KARAÖRS, M.Metin: **Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri**, Erciyes Üniversitesi Yayınları no:58, Kayseri 1993
- KILIÇ, Murat: **Sehi Tezkiresi Üzerinde Bir Sentaks Çalışması**, (Yüksek lisans tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Maraş, 1999
- KIYILIOĞLU, Necla: **Mecmuat-ür Resail'deki İlk Metin Üzerine Sentaks İncelemesi**, (Yüksek lisans tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara, 1996
- KODAL, Türkan: **Tarık Buğra'nın Hikâyelerinde Sentaks Çalışması**, (yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 1997
- OKTAY, Gülşah: **18.Yüzyıla Ait Bir Barbaros Hayreddin Paşa Gazavat-namesi Üzerinde Sentaks İncelemesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 1997
- ÖZKAN,M., O.ESİN ve H.TÖREN:“Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım”, İstanbul, 2001
- PAÇACIOĞLU, Burhan: **Türk Dili ve Kompozisyon**, Sivas, 1997

- TAKIRDAROĞLU, Abdurrahman: Kınalızade Hasan Çelebi'nin Tezkiretü's-Şuara'sı Üzerinde Bir Sentaks Çalışması, (Yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1988**
- TEPELİ, Yusuf: Ali'nin Nesrinde Sentaks, (Yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1988**

